

Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallit yläkouluissa

Viivi Keikkala

6/2018

Tiivistelmä

Tekijä Viivi Keikkala	Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike Poliisi (AMK)	
Julkaisun nimi Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallit yläkouluissa	Julkisuusaste Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi Matti Hänti, ylikomisario	Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö	
Tiivistelmä <p>Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata ja ymmärtää, millaisia toimintamalleja yläkouluilla on kouluväkivaltatapausten selvittämiseen. Kouluväkivaltatapauksilla tässä tarkoitettiin tilanteita, joissa oppilas kohdistaa väkivaltaa toisia oppilaita tai koulun henkilökuntaa kohtaan. Opinnäytetyössä tarkasteltiin yläkoulujen rehtoreiden käsityksiä ja kokemuksia aiheesta.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin tutkimusmenetelmänä teemahaastattelua. Aineistonkeruuvaiheessa haastateltiin neljää yläkoulun rehtoria Sisä-Suomen alueelta. Haastatteluista saatu aineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä.</p> <p>Tyypillisin kouluväkivaltatapa on tulosten mukaan oppilaiden välisen toverillisen painimisen muuttuminen väkivallaksi. Kunniaväkivaltaa kerrottiin ilmenevän jonkin verran maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kesken.</p> <p>Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleissa ensisijaista on aktiivisen toiminnan lopettaminen, tilanteen osapuolten puhuttaminen ja oppilaiden huoltajien tiedottaminen tapahtuneesta. Akuutin tilanteen selvittelyn jälkeen väkivallan tekijänä olleeseen oppilaaseen kohdistetaan mahdollisia perusopetuslain mukaisia kurinpitotoimia. Jos kouluväkivaltatapa on vakava, tehdään tilanteesta rikosilmoitus ja lastensuojeluilmoitus. Näiden mahdollisten toimien jälkeen tilanteen kehittymistä seurataan kyselemällä kouluväkivallan uhrin ja tekijän kuulumisia tasaisin väliajoin. Yksittäinen, hyväksi koettu, selvittämisen toimintamalli oli kasvatuskeskustelumalli.</p> <p>Tämän opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää esim. kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallien kehittämisessä ja eri koulujen sekä viranomaisten ja muiden toimijoiden välisen yhteistyön lisäämisessä.</p>		
Sivumäärä 57 + 4 liitesivua	Tarkastuskuukausi ja vuosi kesäkuu 2018	Opinnäytetyökoodi (OPS) Amk2018ONT
Avainsanat kouluväkivalta, fyysinen väkivalta, henkinen väkivalta, yläkoulu		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 KOULUVÄKIVALTA MONINAISENA ILMIÖNÄ	4
3 KOULUVÄKIVALLAN ENNALTA ESTÄMINEN JA SIIHEN REAGOIMINEN.....	9
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	15
4.2 Teemahaastattelu	15
4.3 Haastateltavat ja haastatteluiden toteutus.....	17
4.4 Aineiston käsittely ja analyysi.....	19
5 TULOKSET.....	21
5.1 Kouluväkivallan ilmeneminen yläkouluissa.....	21
5.2 Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallit	28
5.3 Toiminnan kehittäminen.....	38
6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI	42
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSHAASTEET	45
LÄHTEET	52
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Perusopetuslain 7 luvun 29 §:n (21.8.1998/628) mukaan "opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön". Kouluissa tapahtuvat väkivaltatilanteet ovat kuitenkin osoitus siitä, että oppilailla ei ole välttämättä aina yhdenvertaisesti turvallinen opiskeluympäristö. Jos opiskeluympäristöä ei koeta turvalliseksi, perusturvallisuuden tunne järkkyy ja sen seurauksena opintosuoritukset sekä opiskelumotivaatio saattavat heikentyä. Tämän seurauksena voi tapahtua syrjäytymistä. Syrjäytyminen on puolestaan määritelty yhdeksi Suomen vakavimmaksi turvallisuusuhkaksi (Sisäisen turvallisuuden strategia 2017, 29; Päivi Nerg: Syrjäytyneet suomalaiset ovat suurin turvallisuusuhka – Islamistien propaganda on ”pelottavan tehokasta”, Helsingin Sanomat 4.9.2017; Räsänen: Syrjäytyminen uhka turvallisuudelle, Yle 24.1.2012).

Lapsen ja nuoren tasapainoista kehittymistä tukee turvallinen kasvuympäristö. Valtaosa Suomen lapsista ja nuorista suorittaa pakolliset peruskouluopinnot koululaitoksessa. Koulussa vietetään siis verrattain paljon aikaa nuoruusiällä, mikä kytkee koululaitoksen kiinteäksi osaksi lasten ja nuorten kasvuympäristöä. Jos lapset ja nuoret kokevat kouluissa turvattomuuden tunteita, on se omiaan aiheuttamaan häiriöitä kasvulle ja kehitykselle. Kouluväkivalta on yksi ilmiö, mikä tulisi kitkeä mahdollisuuksien mukaan kouluympäristöstä kokonaan pois.

Kouluilla tulisi olla selkeät toimintamallit väkivaltatapausten selvittämiseen. Selkeiden toimintamallien avulla karsitaan epäkohtia tilanteiden jälkihoidossa, yhdenmukaistetaan toimintamalleja ja toisaalta saatetaan mahdollista erityistä tukea tarvitsevat oppilaat tukitoimintojen piiriin. Kun oppilaat huomaavat, että väkivaltaan puututaan yhdenmukaisin ja tehokkain keinoin, mahdollisesti väkivallan teotkin vähenevät. Lisäksi yhdenmukaiset toimintamallit mahdollistaisivat paremmin kansallisen vertailun ja tarkemman tilastoinnin kouluväkivaltatapausten selvittämisestä.

Kiusaamiseen puuttumisen keinoja ja opetushenkilöstön toimintaa kiusaamistilanteissa on jonkin verran kartoitettu, mutta käytännön esimerkkejä juuri kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleista ei ole ainakaan julkisissa lähteissä tiedonhaun perusteella saatavilla. Ohjeistuksia toimintamallien muodostamiseen on jonkin verran julkaistu. Jos toimintamalleja on jo olemassa, niin keskeistä on myös selvittää, voisiko niitä jotenkin kehittää

tai yhdenmukaistaa. Toiminta on joka tapauksessa tehokkaampaa, kun on yhdenmukaiset ja mahdollisimman tarkoituksenmukaiset toimintamallit.

Opinnäytetyöni aiheena on kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallit yläkouluissa. Työssäni pyrin selvittämään, minkälaisia käytännön toimintamalleja neljällä esimerkkikoululla on tilanteissa, joissa oppilas kohdistaa toisia oppilaita tai koulun henkilökuntaa kohtaan väkivaltaa.

Tutkimukseni keskittyy neljään yläkouluun ja niissä sovellettaviin toimintamalleihin. Tutkimus on rajattu yläkouluihin, koska yläkouluissa oppilaat ovat pääosin alle 15-vuotiaita eli he eivät kuulu rikosoikeudellisen vastuun piiriin. Tässä asetelmassa kiinnostavaa on esim. se, millä tavalla oppilaan alaikäisyys tai toisaalta rikosoikeudellisen vastuuikänsä täytyminen vaikuttavat kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleihin.

Opinnäytetyössäni pyrin selvittämään ja kuvaamaan yläkoulun rehtoreiden näkökulmia opetushenkilöstön, koulun muun henkilöstön, poliisin, sosiaalitoimen, kolmannen sektorin ja muun alan toimijoiden rooleista kouluväkivaltatapausten selvittämisessä, ja millainen on heidän koulunsa toimintamalli kouluväkivaltatapausten selvittämisessä.

Tutkimuksen tulosten perusteella saadaan selville, minkälaisia erilaisia toimintamalleja esimerkkiyläkouluilla on kouluväkivaltatapausten selvittämiseen. Näitä toimintamalleja esittelemällä voidaan jakaa yksityiskohtaista tietoa erilaisissa kouluissa sovellettavista käytänteistä. Keskeistä on myös ymmärtää, että samat toimintamallit eivät välttämättä ole soveltuvia kaikkiin yläkouluihin. Ottamalla selvää käytössä olevista toimintamalleista, saadaan samalla arvokasta tietoa toimintamallien kehittämistä ja uusien toimintamallien luomista varten. Sekä opetushenkilöstö että eri viranomaistahot hyötyvät, kun perehdytään käytännön tasolta tarkasteltuna kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleihin.

2 KOULUVÄKIVALTA MONINAISENA ILMIÖNÄ

Tässä luvussa määritellään tutkimuksessa käytettävä kouluväkivallan käsite sekä käsitteeseen liittyvät lähikäsitteet. Lisäksi luvussa paneudutaan pintapuolisesti kouluväkivallantekoihin johtaviin riskitekijöihin. Tutkimuksessa kouluväkivallantekojen ilmenemistä tarkastellaan koulun ja koulumatkan kontekstissa.

Kansallisen kouluterveyskyselyn (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017) mukaan kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista, pojista seitsemän (7) prosenttia ja tytöistä viisi (5) prosenttia, kertoo kokevansa koulukiusaamista vähintään kerran viikossa peruskoulun lukukaudella. Koulukiusaamista tapahtuu siis kouluissa, internetissä sekä koulumatkoilla. Keskeistä onkin luoda ja kehittää kiusaamiseen puuttumisen keinoja tarkoituksenmukaisemmiksi ja muodostaa kiusaamistilanteisiin selkeät jälkiselvittelyn toimintamallit. Olennaista on se, että koulun henkilöstö velvoitetaan puuttumaan kaikenlaiseen kiusaamiseen ja velvollisuuden toteutumista toisaalta myös seurattaisiin. **Virhe. Hyperlinkin viittaus ei kelpaa.**

Kouluväkivaltaa ja kiusaamista sinällään ilmiöinä on tutkittu melko paljon. Tutkimusta on tehty muun muassa psykologian (ks. esim. Bradshaw ym. 2015; Kärnä 2012), viestinnän (ks. esim. Smith ym. 2016; Kauppi 2015; Herkama 2012), sosiologian (ks. esim. Cowie & Myers 2016; Dupper 2013) ja kasvatustieteiden alalla (ks. esim. Austin ym. 2016; Boulton ym. 2014). Kiusaaminen onkin sinällään laaja-alainen tutkimusaihe, koska sitä esiintyy useissa eri konteksteissa, kuten kouluissa, päiväkodeissa, työpaikoilla, harrastuspiireissä tai julkisissa kulkuvälineissä. Sen lisäksi, että kiusaamista esiintyy useissa eri konteksteissa, se on myös ilmiönä itsessään hyvin moninainen. Kiusaaminen on aina kontekstista ja kiusaajasta riippuen yksilöllinen teko, johon vaikuttaa kiusatun henkilön subjektiivinen kokemus kiusaamistilanteesta.

Kouluväkivallan ja kiusaamisen/koulukiusaamisen käsitteiden määrittelyissä on eroja. Taustakirjallisuudesta oli havaittavissa, että kiusaamisen käsite piti useassa eri lähteessä sisällään kouluväkivallan teot. Toisinaan kouluväkivaltaa ei mainittu erillisenä käsitteenä kiusaamisesta, mutta teksteissä käytettyä kiusaamisen käsitettä pidettiin synonyyminä kouluväkivallan käsitteelle. Yksinkertaisesti ajateltuna kouluväkivallan käsitteen konnotaatio

rajaakin lukijan käsityksen helposti pelkkiin kouluissa tapahtuviin fyysisiin väkivallan tekoihin.

Kouluväkivallan ja kiusaamisen käsitteet määrittyvät osin limittäin, riippuen aina yksittäisen kirjallisuuslähteen tietoperustasta tai tieteenalasisidonnaisuuksista. Tässä tutkimuksessa käytän UNESCO:n (2017, 8) määritelmää kouluväkivallasta, joka pitää sisällään myös kiusaamisen käsitteen. Kiusaaminen käsitetään yhtenä väkivallan tyyppinä. Määritelmän mukaan (UNESCO 2017, 8) kouluväkivallan käsite pitää sisällään fyysisen (sis. ruumiillinen kuritus), psyykkisen ja seksuaalisen väkivallan (sis. raiskaus ja seksuaalinen häirintä) sekä kiusaamisen (sis. nettikiusaaminen). Käsitteen määrittelyiden lisäksi kartoitetaan ohjeistuksia, joissa on annettu suuntaviivoja kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallien muodostamiseen.

Opinnäytetyön painopiste keskittyy pääasiallisesti juuri oppilaiden fyysisiin ja psyykkisiin väkivallan tekoihin kouluissa, mutta kiusaamisen ollessa vahvasti käsitteen määrittelyn osana, huomioidaan se myös tässä opinnäytetyössä. Kiusaaminen voidaan ymmärtää suorana tai epäsuorana käyttäytymisenä, jonka tarkoituksena on osoittaa kiusaajan oma valta-asema uhriin nähden ja täten aiheuttaa pelkoa sekä stressitilanteita kiusaamisen uhrille (McCoy-Semandle 2013, 44). Konkreettisesti pahimmillaan kouluväkivalta voi ilmentyä koulusurmana. Tämä äärimmäinen kouluväkivallan toteuttamisen tapa on ollut kuitenkin vielä ainakin toistaiseksi harvinainen.

Kouluväkivaltaa voi ilmetä useassa eri paikassa kouluympäristössä ja osin myös kouluympäristön ulkopuolella. Kartoituksen mukaan kouluympäristössä tapahtuvat väkivallan teot tapahtuvat useimmiten wc-tiloissa, pukuhuoneissa, käytävillä tai koulun piha-alueella, eli paikoissa, joissa kouluhenkilöstö pystyy heikommin valvomaan oppilaita (UNESCO 2017, 8). Toisaalta kouluväkivalta voi olla koulun henkilöstölle myös osittain näkymätöntä, vaikka kiusaaminen tapahtuisikin niin sanotusti julkisesti. Myös esimerkiksi koulumatkoilla, kulkuvälineissä ja internetissä tapahtuu kiusaamista. Tiivistetysti voidaan sanoa, että kouluväkivaltaa tapahtuu kaikessa yksinkertaisuudessaan, koska verrattain pieni määrä aikuisia valvoo suurta määrää nuoria henkilöitä, joista osa ei ole motivoitunut lähtökohtaisesti käymään koulua tai ole kiinnostunut tietyistä oppiaineista (Martin ym. 2011, 3).

Sukupuolten välillä on eroja, kun verrataan tilastoja kouluväkivaltatekojen tekijöistä. Pojat ovat enemmän edustettuina kouluväkivaltatilastoissa tekijöinä kuin tytöt, mutta

kouluväkivallan uhrien lukumäärän jakautumisen suhteen sukupuolten välillä ei ole merkittävää eroa (Smith 2016, 15). Voidaan siis todeta, että kouluväkivallanteot kohdistuvat sukupuolesta riippumatta yhtä lailla poikiin ja tyttöihin. Kouluväkivallan tekotavoissa on kuitenkin eroja riippuen siitä, kumpi sukupuolista on tekijän roolissa. Pojat käyttävät enimmäkseen fyysistä väkivaltaa kouluväkivallan tekotapana, kun tytöt toteuttavat enimmäkseen henkistä väkivaltaa (Smith 2016, 15).

Kansainvälisesti tarkasteltuna kouluväkivallassa ja kiusaamisessa on tietynlaisia eroja. Eroja voidaan selittää muun muassa erilaisilla kansallisten kulttuurien ulottuvuuksilla. Näillä ulottuvuuksilla tarkoitetaan esimerkiksi kulttuureissa vakiintuneita toimintakäytänteitä, diskursseja, vuorovaikutus- ja ajattelutapoja sekä käyttäytymismalleja. Kansallisten kulttuurien ulottuvuuksia ovat individualismi-kollektivismi, valtaetäisyys (*power distance index*), maskuliinisuus-feminiinisyys, epävarmuuden välttäminen (*uncertainty avoidance index*) ja lyhyen-pitkän tähtäimen aikaorientaatio (*long-term – short-term normative orientation*) ja hedonismi-asketismi (*indulgence versus restraint*) (Smith ym. 2016, 409-413).

Individualismi-kollektivismi –ulottuvuudessa käsitellään kulttuurin yhteisöllistä tai egosentristä tapaa toimia yhteiskunnassa. Kollektivistisissä kulttuureissa kiusaamista koulumaailmassa tapahtuu vähemmän kuin individualistisissa kulttuureissa. Kollektivistisessä kulttuurissa keskeisin kiusaamisen keino on sosiaalinen eristäminen. (Smith ym. 2016, 409.) Suomessa vallalla on individualistinen kulttuuri (Hofstede Insights 2018), jossa korostuu egosentrinen, eli itseen keskittyvä, ajattelumalli. Tällä voi olla osin vaikutusta esimerkiksi kouluissa ilmenevään kiusaamiskulttuuriin, koska karkeasti sanottuna egosentrisen ajattelumallin mukaan "jokainen pitää huolen itsestään". Näin ollen kiusaamisen uhrit voivat jäädä helposti kiusaamisasian kanssa yksin, kun muut ulkopuoliset henkilöt keskittyvät pelkästään omista asioistaan huolehtimiseen.

Valtaetäisyydellä tarkoitetaan kulttuurin sisäisiä valtaeroja, toisin sanoen ihmisten suhtautumista kulttuurissaan samanarvoisuuteen ja eriarvoisuuteen. Epätasapaino valtasuhteissa saattaa mahdollistaa esimerkiksi sen, että nuorempiin henkilöihin kohdistuva kiusaaminen hyväksytään, koska nuoremmat henkilöt hyväksyvät itse epätasapainon valtasuhteissa vanhempiin henkilöihin nähden (Smith ym. 2016, 411). Nuoremmat siis jollakin tapaa kunnioittavat itseään vanhempia henkilöitä ja osoittavat kunnioitustaan muun muassa hyväksymällä itseensä kohdistuvan kiusaamisen.

Maskuliinisuuden ja feminiinisuuden kautta kulttuureissa tarkastellaan eri sukupuolten rooleja. Tällä tarkoitetaan sitä, että maskuliinisuus korostaa niin sanotusti kovia ja assertiivisia (hallitsevia) rooleja, kun taas feminiinisyys puolestaan keskittyy vaatimattomuuteen ja emotionaalisesti pehmeämpiin rooleihin (Smith ym. 2016, 411). Epävarmuuden välttämällä ymmärretään kulttuurista se, minkä verran kulttuurisessa yhteisössä siedetään epävarmuutta (Smith ym. 2016, 412). Epävarmuuden välttämällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi yhteisön valmiutta toimia vaihtelevissa olosuhteissa. Epävarmuutta pyritään välttämään erilaisilla säännöillä ja vakiintuneilla toimintamalleilla.

Lyhyen-pitkän tähtäimen aikaorientaatiolla tarkoitetaan sitä, miten kulttuurisissa yhteisöissä esimerkiksi arvostetaan perinteitä ja kulttuurisesti rakentuneita normeja. Näiden pohjalta yhteisö tarkastelee yhteiskunnallisia muutoksia sitten joko epäilevämmiin tai avoimemmin mielin. Lisäksi on vielä hedonismi-asketismi -ulottuvuus, joka määrittelee kulttuurisesti, miten suhtaudutaan yksilöiden pyrkimyksiin hedonististen tarpeiden tyydyttämisessä. Vaihtoehtoisesti tässä ulottuvuudessa kulttuurinen yhteisö saattaa suosia tiukkojen sosiaalisten normien noudattamista, jolloin yksilöiden hedonistiset tarpeet jäävät sivuosaan. (Smith ym. 2016, 412-413.)

Vaikka tutkimusta kouluväkivallasta ja kiusaamisesta onkin tehty monipuolisesti, on tutkimuksissa ilmennyt myös tiettyjä rajoitteita. Kouluväkivaltatapausten tieteellistä tutkimusta on rajoittanut se, että tutkimusalaa valtaa suurilta osin psykologiset tutkimussuuntaukset, jotka keskittyvät yksilöiden ominaisuuksiin. Tämän tutkimussuunnan sijaan pitäisi keskittyä yksilöiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin, minkä lisäksi myös sosiaaliin ja kulttuuriin tekijöihin sekä ympäristöstä kumpuaviin vaikuttimiin. (Robinson ym. 2012, 184.) Viestinnän tutkimusalalla voisi olla tämän kaltaiseen tutkimukseen valmiuksia, varsinkin kun tarkastellaan vuorovaikutusta ja viestintää.

Kouluväkivalta aiheuttaa paitsi tekijän ja uhrin henkilökohtaiseen elämään seurauksia, niin myös yhteiskunnalle kustannuksia. Yhteiskunnalle aiheutuvat kustannukset syntyvät esimerkiksi terveydenhuollon tukitoiminnoista, syrjäytymisestä aiheutuneista haasteista työelämässä ja taloudenhoidossa, asunnottomuudesta tai koulutuksen kesken jättämisestä. Jos kouluväkivallan tai kiusaamisen seurauksena henkilö menettää työkykynsä koko aktiivisen työikänsä ajaksi, arvioidaan, että hän aiheuttaa yhteiskunnalle n. 700 000 euron kustannukset

(Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007, 116). Tekijän ja uhrin henkilökohtaisessa elämässä kouluväkivallan ja kiusaamisen kokemukset näkyvät muun muassa viestinnällisinä haasteina erilaisissa vuorovaikutustilanteissa (asosiaalisuus), rikollisena toimintana, alempana koulutustasona sekä sosiaalisen elämän puutteellisuutena (UNESCO 2017, 9).

3 KOULUVÄKIVALLAN ENNALTA ESTÄMINEN JA SIIHEN REAGOIMINEN

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä kouluväkivallan ennalta estämisen ja siihen puuttumisen keinoja, ennalta estämiseen liittyviä vastuita sekä poliisin roolia kouluväkivaltatapausten selvittämiprosessissa. Luvussa kuvaillaan myös sitä, millaisia rikoksen tunnusmerkistöjä koulukiusaaminen ja kouluväkivalta voivat täyttää.

Kouluväkivallan ennalta estämisen keinot ovat moninaisia. Keinovalikoima voidaan muodostaa esimerkiksi uhrin, kouluyhteisön, perheen ja kolmansien tahojen näkökulmasta. Uhrien osalta kouluväkivallan ennalta estäminen tapahtuu lähinnä koulutuksellisin keinoin. Kouluväkivallan uhreille tulisi opettaa esimerkiksi taitoja ja erilaisia strategioita, joiden avulla he voisivat välttää tehokkaammin uhriutumista (Mc-Coy-Semandle 2013, 53). Tämän kaltainen koulutus on tärkeää, mutta on myös keskeistä ymmärtää, että kouluväkivallantekojen taustasyöt voivat liittyä esimerkiksi uhrin persoonallisuuden piirteisiin, ulkonäköön, rotuun, sukupuoleen tai muuhun synnynnäiseen ominaisuuteen. Näitä ominaisuuksia on välistä mahdotonta eikä myöskään tarkoituksenmukaista muuttaa.

Koululla yhteisön roolissa on luonnollisesti suuri merkitys kouluväkivallan ennalta estämisessä. Luokkaympäristössä oikeanlaisen tunnelman luominen on keskeistä. Luokassa pitäisi olla kannustava ja tukeva (*supportive*) vuorovaikutusympäristö, opetuksen sisältöjen tulisi olla oppilaille älyllisesti haastavia, opetushenkilöstön pitäisi olla "ajassa kiinni" ja luokan tulisi sitoutua tiettyihin arvoihin ja erilaisuuden hyväksymiseen (Mills 2012, 109-110). Keskeistä avoimen ja arvostavan vuorovaikutusympäristön luomisessa on opettajan oma esimerkkikäyttäytyminen. Käyttäytymisellään opettaja osoittaa oppilailleen, että hän toimii tasa-arvoisesti kaikkia oppilaita kohtaan, ja jos luokassa ilmenee häiriöitä, niihin puututaan johdonmukaisesti.

Opettaja on autoritäärisessä asemassa oppilaisiinsa nähden, mutta auktoriteettiaseman osoittaminen ja ylläpitäminen kouluyhteisössä ei ole opettajan ainoa rooli. Opettajan tulisi kuunnella oppilaitaan ja olla tukemassa heidän kasvuaan (Benyik & Kohen 2011, 158). Tämä voisi tarkoittaa käytännössä esimerkiksi rajojen ja sääntöjen asettamista, arvostuksen osoittamista, huomioimista ja läsnä olemista.

Lapsilla ja nuorilla on tutkimuksen mukaan (Gorbett 2011, 114-115) jo nuorella iällä havaittavissa mahdolliset väkivaltaiseen riskikäyttäytymiseen liittyvät tekijät. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää suorittaa interventio mahdollisimman aikaisessa vaiheessa lapsen ja nuoren kehitysiällä. Jotta lapsi tai nuori osaisi käyttäytyä yhteiskunnan normiston ja yleisten sääntöjen mukaisesti, tarvitsee hän itselleen käyttäytymisesimerkin. Nuorille olisikin tärkeää osoittaa, minkälaisella käyttäytymisellä he voisivat korvata nykyisen, virheellisen, käyttäytymismallinsa (Gorbett 2011, 114-115).

Riskitekijöitä nuorten väkivaltaiselle käyttäytymiselle (*youth violence*) on kartoitettu tieteenalasta riippuen monesta eri näkökulmasta. Yhdysvaltojen sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (U.S. Department of Health and Human Services 2001) on koonnut yhteen raporttiin primäärisiä (*primary grades*) ja sekundäärisiä syitä (*secondary grades*) nuorten väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Primäärisinä syinä voidaan pitää muun muassa päihteiden käyttöä, matalaa älykkyydosamäärää, antisosiaalisia vanhempia, heikkoja sosiaalisia verkostoja, hyperaktiivisuutta sekä vähävaraisuutta. Sekundäärisiä syitä ovat puolestaan esimerkiksi perheen sisäiset konfliktit, epäonnistumisen tunteet opintojen suorittamiseen liittyen, koettu fyysinen väkivalta, rikollisuuden näkyminen nuoren naapurustossa sekä vanhempien heikko valvonta nuoren elämään liittyen. (U.S. Department of Health and Human Services 2001.) Usein nuorten väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla voi olla useampia osatekijöitä, joiden seurauksena nuorten käyttäytyminen muuttuu riskikäyttäytymiseksi. Näin ollen saattaa olla haastavaa selvittää perimmäistä syytä nuoren muuttuneelle käyttäytymiselle, mutta hahmottamalla yksilön elämän moniulotteisena kokonaisuutena, voidaan osatekijöiden perusteella rakentaa paremmin ymmärrystä käyttäytymisen taustasyistä.

Toisinaan koulumaailman kontekstissa kuullaan puhuttavan "nollatoleranssi"-ajatusmallista. "Nollatoleranssi"-ajatusmallilla tarkoitetaan käytännössä sitä, että kyseisessä koulussa ei hyväksytä esimerkiksi minkäänlaista kiusaamista tai häirintää. Tämä ajatusmalli on sinällään hyvä, koska sillä osoitetaan, että kyseisessä paikassa ei suvaita vääränlaista käyttäytymistä. Haasteellista tässä ajatusmallissa on se, mihin tehdään rajanveto rangaistavasta teosta. Minkälainen käyttäytyminen tarkalleen määritellään siis rangaistavaksi? Kun tarkkoja raameja kielletylle käyttäytymiselle ei ole määritetty, voi tämä aiheuttaa epäjohtonmukaista käyttäytymistä ja turhia ylilyöntejä auktoriteettitahojen käyttäytymisessä (Benyik & Kohen 2011, 16-17).

Usein "nollatoleranssi"-ajatusmallin mukaisesti määritetään teoista annettavat sanktiot, mutta nämä sanktiot ovat käytännön tasolla samanlaiset teosta riippumatta (Aitken & Colley III 2011, 94). Näin ollen esimerkiksi harmittomammasta väkivallanteosta oppilas saa saman sanktion kuin verrattain vakavamman väkivallanteon kouluyhteisössä tehnyt oppilas. Tämän kaltainen sanktiomalli saattaa vääristää oppilaiden silmissä rangaistuksen tehokkuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Tällainen tietynlainen epätasa-arvon kokeminen sanktiomenettelyssä voi aiheuttaa oppilaissa monenlaisia tunteita. Lähtökohtaisesti koulussa annetun sanktion tulisi toimia eräänlaisena interventiona, mikä parhaimmillaan herättäisi oppilaan pohtimaan tekojaan ja siihen vaikuttavia syitä. Jos oppilas kokee, että sanktio aiheuttaa hänessä ahdistusta, pelkoa tai raivoa, voidaan sanktion ajatella olevan vääränlainen tai tekoon nähden väärin mitoitettu (Benyik & Kohen 2011, 16).

Kun väkivaltatilanteita ilmenee kouluyhteisössä, tilanteeseen puuttujan huomio saattaa keskittyä liiaksi kiusaajan henkilön määrittämiseen stereotyyppisen ajattelun kautta. Tilanteessa olisi sen sijaan keskeistä pyrkiä ymmärtämään syitä väkivaltatilanteen osallisten vuorovaikutussuhteessa olevia käyttäytymistä selittäviä tekijöitä. (Aitken & Colley III 2011, 96.) Näin ollen väkivaltatilanteesta saadaan muodostettua objektiivisempi kokonaiskuva, mikä puolestaan helpottaa tilanteeseen liittyvien jälkitoimien hoitamista. Henkilön määrittäminen stereotyyppien kautta saattaa aiheuttaa huomaamatta myös asenteellisuutta, mikä ei ole toivottavaa ratkaistessa kouluissa tapahtuvia kiistatilanteita.

Kouluväkivaltatapaukset kuormittavat henkisesti oppilaiden lisäksi myös muuta koulun henkilöstöä. Koulujen tulisikin tehdä enenevässä määrin yhteistyötä väkivallan ennalta estämisen parissa työskentelevien kolmansien tahojen kanssa. Yhteistyön kautta koulun henkilökunta saisi tukea ja koulutusta väkivaltatilanteiden ratkaisemiseen ja henkilöstön henkinen kuormittuminen vähentyisi (Carmody 2012, 183). Ulkoiset tahot voivat nähdä koulujen mahdolliset haasteet erilaisesta näkökulmasta, minkä kautta voidaan löytää uusia ratkaisumalleja haastaviin tilanteisiin.

Poliisi on yksi toimijoista, johon koulut ovat vaihtelevissa määrin yhteydessä, kun kouluympäristössä ilmenee väkivaltaa. Suomessa poliisi on näkynyt erityisesti aiemmin aktiivisestikin peruskoulumaailmassa esimerkiksi koulupoliisiluentoja ja liikennevalistuksen merkeissä. Nykyään poliisin ennalta estävästä toiminnasta on vähennetty resursseja, joten koulupoliisitoiminnan aktiivisuus on hiipunut (Suomen poliisijärjestöjen liitto 2012). Näin

ollen poliisi saattaa näkyä kouluilla ainoastaan silloin, kun kouluilla on kurinpidollisia tarpeita. Jos poliisi näkyy kouluilla vain kielteisissä merkeissä, lasten ja nuorten luottamussuhteen rakentuminen poliisiin saattaa heikentyä (Martin ym. 2011, 117-118). Oppilaat mieltävät, että poliisin kanssa ollaan tekemisissä vain silloin, kun ilmenee ongelmia. Poliisi toimii tällöin reaktiivisesti, ei proaktiivisesti kuten aiemmin koulupoliisitoiminnan ollessa aktiivisimmillaan.

Kootusti on todettu, että kouluväkivallan ennalta estämisen työkaluja ovat muun muassa kansallisten lakien ja menettelytapojen laatiminen ja täytäntöönpano, turvalliset ja osallisuutta edistävät oppimisympäristöt, kouluhenkilöstön koulutus ja tuki, tarkoituksenmukaiset raportointitavat ja -työvälineet, asiaankuuluvat opetusmateriaalit- ja suunnitelmat sekä raportoinnin seuranta (UNESCO 2017, 9). Voidaan sanoa, että kansallisilla linjauksilla on merkitystä, mutta kouluväkivallan tehokkaassa ennalta estämisessä korostuvat oppilaitosten yksilölliset toimintatavalinnat, koska erilaisilla kouluilla on erilaiset tarpeet.

Kun kouluväkivaltaa ei ole pystytty ennalta estämään, antaa perusopetuslaki suuntaviivoja erilaisille sanktioille ja seuraamuksille. Perusopetuslaissa (PerOpL 7:36§) on määritelty tarkasti kouluissa sallitut kurinpidolliset toimenpiteet tai kurinpitorangeistukset. Kurinpidollisia toimenpiteitä tai kurinpitorangeistuksia ovat muun muassa puhuttelu, luokahuoneesta tai muusta tilasta oppilaan poistaminen, jälki-istunto (enintään 2 tuntia), opetusryhmän vaihto, kirjallinen varoitus tai määräaikainen erottaminen koulusta (enintään 3 kuukautta) (PerOpL 7:36§). Näitä toimia voidaan kohdistaa kaikenikäisiin oppilaisiin, toki oppilaan henkiset valmiudet huomioon ottaen. Lähtökohtaisesti pyrkimyksenä on kuitenkin soveltaa aina ensin lievintä mahdollista toimenpidettä tilanteeseen reagoitaessa.

Muita ohjeistettuja toimintamalleja kouluväkivaltilanteiden selvittämistä varten ovat esimerkiksi kasvatuskeskustelu, KiVa Koulu -toimenpideohjelma ja Verso-toiminta (vertaissovittelu). Kasvatuskeskustelu on enintään kaksi tuntia kestävä keskustelu epäasiallisesti käyttäytyvän oppilaan kanssa, jossa selvitetään epäasiallisen käyttäytymisen syitä (Opetushallitus 2018). Keskustelu kirjataan ja siitä ilmoitetaan myös oppilaan huoltajalle (Opetushallitus 2018). KiVa Koulu -toimenpideohjelman keskeinen työskentelymuoto on ennalta määritellyn rakenteen mukainen keskustelu ohjelmaan koulutetun opetushenkilöstön edustajan ja oppilaan välillä (KiVa Koulu 2018). Verso-toiminnan keskiössä on koulun henkilökunnan ja oppilaiden tapa selvittää erilaisia ristiriitaitilanteita yhdessä, jolloin

sovittelutilanteessa on aina mukana Verso-koulutuksen saaneita henkilökunnan jäseniä sekä oppilaita (Verso-ohjelma 2018).

Kouluväkivallan uhrien mukaan kiusaamiseen pitäisi puuttua tekemällä ilmoitus asiasta kiusaajan vanhemmille, yhteistapaamisten avulla tai olemassa olevia rangaistuksia koventamalla (Mäntylä ym. 2013, 116). Kouluväkivallan uhrien intresseissä vaikuttaisi siis olevan yhteistyön kautta asiaa selvittävät toimintamallit. Painoarvoa on siis tekijän rankaisemisella, mutta myös yhdessä asian selvittämisellä.

Kouluväkivalta rikoksena

Joskus henkiset ja fyysiset kouluväkivallanteot täyttävät rikoksen tunnusmerkistön. Kouluväkivaltaan liittyviä rikosnimikkeitä ovat esimerkiksi lievä pahoinpitely, laiton uhkaus, kunnianloukkaus tai viestintärauhan rikkominen. Jos opettaja on virkasuhteessa ja häneen kohdistetaan väkivaltaa, voi kyseeseen tulla virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Rikoksen tunnusmerkistön täytyessä tai henkilöiden epäillessä rikoksen tapahtuneen, on asiasta mahdollisuus tehdä rikosilmoitus. Opetuksen järjestäjällä ja kouluterveydenhuollon henkilöstöllä on lisäksi Lastensuojelulain 5 luvun 25§:n (13.4.2007/417) mukainen velvollisuus ilmoittaa mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta.

Rikosilmoitusta tehdessä huomioidaan, onko kyseessä asianomistajarikos. Jos kyseessä on asianomistajarikos, asianomistajan tai alaikäisen henkilön huoltajan on itse tehtävä rikosilmoitus tapahtuneesta. Näin ollen esimerkiksi koulun henkilökunta ei voi tehdä tapahtuneesta välttämättä rikosilmoitusta, mutta he voivat antaa poliisille tietoja mahdollisesti tapahtuneesta rikoksesta tai rikollisesta teosta, minkä perusteella poliisi voi olla yhteydessä mahdolliseen uhriin. Jos alaikäinen on rikoksen uhrina, niin asianomistajarikoksissa voi olla poikkeuksia. Esimerkiksi alaikäiseen kohdistuva lievä pahoinpitely ei ole asianomistajarikos vaan virallisen syytteen alainen rikos (RL 21:16, 19.12.1889/39).

Yläkouluikäisistä suurin osa on vielä alle 15-vuotiaita, joten he eivät kuulu rikosoikeudellisen vastuun piiriin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että epäillyn ollessa alle 15-vuotias rikosta tutkitaan rikollisena tekona. Rikollista tekoa ei käsitellä oikeudessa eikä teosta tuomita rangaistusta. Usein lasten (alle 15-vuotiaat) tekemät rikolliset teot selvitetään

sovittelumenettelyssä sekä lastensuojelullisin toimenpitein. Tekijä on kuitenkin vahingonkorvausvastuussa tekonsa aiheuttamista vahingoista. Myös koulu tai kunta saattaa joutua korvausvastuuseen, jos julkista valtaa käytettäessä virheen tai laiminlyönnin seurauksena on aiheutunut vahinko (VahKL 3:2, 31.5.1974/412). Lopullinen vahingonkorvausvastuu on usein kunnilla, eikä korvausvastuu näin ollen yksilöidy esimerkiksi yhteen opetushenkilöön (Mäntylä ym. 2013, 98-99).

Rikosilmoituksia alle 15-vuotiaiden oppilaiden teoista Ruotsissa tulee eniten kouluista, joissa oppilailla on alhainen keskiarvo sekä neuropsykologisista ongelmista kärsivien lasten erityisistä koululaitoksista (Vainik 2017, 81-82). Tutkimuksen mukaan (Vainik 2017, 81-82) rehtorit päättävät pääasiassa lopulta rikosilmoituksen tekemisestä ja rikosilmoitus tehdään, jotta muita rikoksia koulussa voitaisiin ennalta estää. Tekemällä rikosilmoituksen kouluyhteisö osoittaa myös sosiaalista tukea (*ruots. socialt engagemang*) uhria kohtaan (Vainik 2017, 81-82). Rehtoreiden lisäksi myös oppilaiden vanhemmat voivat tehdä huoltajan roolissa kouluväkivaltatapauksista rikosilmoituksia.

Rikosilmoitusten tekemisen tarkoituksena on siis osoittaa koulun henkilöstön ymmärrystä lasta kohtaan, joka toisaalta tarvitsee suojaa ja huolenpitoa, mutta toisaalta myös seuraamuksia teoistaan (Vainik 2017, 81-82). Jollekin lapselle tai nuorelle aikuisen tekemä rikosilmoitus voi olla indikaattori siitä, että lasta/nuorta pidetään rikollisena henkilönä. Tämä voi saada aikaan, että lapsi alkaa käyttäytyä olettamiensa häneen kohdistuvien "odotusten" mukaisesti. Samanaikaisesti rikosilmoituksen tekeminen voi osoittaa yhteisön muille jäsenille, että rangaistavaan käyttäytymiseen todella puututaan ja reagoidaan asian selvittämiseksi.

Poliisin mukana oleminen kouluväkivallan selvittämisen toimintamallissa vaikuttaisi olevan kuitenkin yleensä varsin tehokas keino kouluväkivallan lopettamiseen. Kun materiaan tai oppilaaseen itseensä kohdistuvasta väkivallasta tai kiusanteosta on annettu tieto poliisille, on kiusaaminen näyttänyt loppuvan tällaisissa tapauksissa kokonaan (Mäntylä ym. 2013, 110-111).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja ymmärtää, millaisia toimintamalleja yläkouluilla on kouluväkivaltatapausten läpikäymiseen ja jälkiselvittämiseen. Kouluväkivaltatapauksilla tarkoitetaan tilanteita, joissa oppilas kohdistaa väkivaltaa toisia oppilaita tai koulun henkilökuntaa kohtaan. Tutkimusaihetta lähestytään yläkoulun rehtoreiden näkökulmasta. Tutkimukseni rakentuu seuraavien tutkimuskysymysten ympärille:

- *Millaisia toimintamalleja rehtoreiden mukaan on esimerkkiyläkouluilla kouluväkivaltatapausten selvittämiseen?*
- *Millainen rooli selvittämisen toimintamalleissa rehtoreiden mielestä on opetushenkilöstöllä, koulun muulla henkilöstöllä, sosiaalitoimen edustajilla, poliisilla tai kolmannen sektorin ja muun alan toimijoilla?*

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään kuvaamaan, minkälaisia toimintamalleja esimerkkiyläkouluissa käytännössä on kouluväkivaltatapausten selvittämiseen. Näin voidaan hahmotella kokonaiskuvaa siitä, minkä tyyppisiä käytännön toimintamalleja on olemassa ja onko eri koulujen välillä eroavaisuuksia toimintamalleissa.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla tarkennetaan eri toimijoiden roolia kouluväkivaltatapausten selvittämisessä koulun rajapinnasta arvioiden. Eri toimijoiden roolien selvittämisen avulla voidaan tarkastella sitä, vastaavatko työnjako ja vastuut henkilön toimenkuvaa.

4.2 Teemahaastattelu

Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmänä käytetään teemahaastattelua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumuoto, jossa haastattelun fokus tarkennetaan ennalta määritettyihin teemoihin ja haastattelu etenee teemojen mukaisesti (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48). Nämä ennalta määritetyt teemat on koottu tässä opinnäytetyössä tutkimusaiheeseen

liittyvän teoriakirjallisuuden, lakitekstien sekä tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymysten perusteella. Teemoja on neljä (4) kappaletta ja ne ovat seuraavat: *väkivallan tyypit ja tilanteiden erityispiirteet, toimintamallit kouluväkivaltatilanteita selvitettäessä, tapahtumien seuranta ja toiminnan kehittäminen*.

Ennalta määritetyt teemat jäsentävät haastattelutilannetta ja ohjaavat keskustelua tutkimusaiheen teemoihin. Tutkimusmenetelmä antaa toisaalta myös jonkin verran vapauksia haastattelijalle haastattelutilanteessa. Teemahaastattelun voidaankin ajatella olevan strukturoidun lomakehaastattelun ja syvähaastattelun välimuoto, koska teemahaastattelusta puuttuvat yksityiskohtaiset kysymykset ja systemaattinen kysymysjärjestys, mutta toisaalta tutkimusmenetelmässä on tietynlainen runko (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48).

Teemahaastattelu soveltuu hyvin muun muassa tutkimusaiheen perusluonteen ja ominaisuuksien kuvaamiseen sekä hypoteesien löytämiseen (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66). Tässä opinnäytetyössä pyritään kuvaamaan yläkoulujen kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleja, joten tutkimusmenetelmä soveltuu edellä mainituin perustein hyvin tämän tutkimuksen tekemiseen. Tutkimusmenetelmä on lisäksi tutkimusaiheeseen sopiva, sillä se antaa tutkijalle tilaisuuden etukäteiseen aiheen jäsentämiseen ja aiheeseen perehtymiseen. Teemahaastattelurunko ohjaa keskustelua puolestaan tutkimuksen ydinintressien pariin, jolloin keskustelu ei yleensä pääse rönsyilemään aihepiirin ulkopuolelle.

Teemahaastattelun käyttämiseen aineistonkeruumenetelmänä liittyy myös tiettyjä rajoitteita. Haastattelutilanteessa keskeistä on se, että roolit ovat selvät (Eskola & Vastamäki 2010, 31). Tällä tarkoitetaan sitä, että haastattelutilanteessa haastatteliija pyrkii omalla toiminnallaan saavuttamaan haastattelulle asettamansa tavoitteet ja johtamaan tilannetta. Jos roolit eivät ole selvät, haastattelutilanne saattaa vaikuttaa sekavalta. Haastattelutilanteeseen ja haastateltavaan voi vaikuttaa negatiivisesti myös tallentimen läsnäolo (Frey ym. 2000, 217).

Tutkimuksen olisi voinut toteuttaa teemahaastattelun sijaan esimerkiksi strukturoidulla haastattelumenetelmällä tai avoimella haastattelulla. Strukturoidussa haastattelussa kaikki haastateltavat vastaavat samoihin kysymyksiin samassa järjestyksessä ja vastausvaihtoehdot on annettu haastateltaville valmiina (Eskola & Suoranta 1998, 3. Aineiston hankinta). Tämä tutkimusmenetelmä mahdollistaa tutkimukselle määrältään suuremman otoksen. Valmiit

vastausvaihtoehdot saattavat kuitenkin sulkea osan haastateltavien omista, annetuista vaihtoehdoista poikkeavista, kertomuksista pois. Avoin haastattelu tutkimusmenetelmänä vastaa osaltaan lähinnä tavallista keskustelua, jolloin kaikkia tutkimusteemoja ei välttämättä käydä läpi kaikkien haastatteluun osallistujien kanssa (Eskola & Suoranta 1998, 3. Aineiston hankinta). Vapaa keskustelu saattaa aiheuttaa myös sen, että haastateltavan vastaukset ja kertomukset suuntautuvat tutkimusaiheen kannalta epärelevantteihin seikkoihin.

Edellä mainittujen menetelmien lisäksi yksi mahdollinen tutkimusmenetelmä tähän tutkimukseen olisi voinut olla ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelussa on koolla useampi henkilö samalla kertaa, jotka keskustelevat melko vapaamuotoisesti ja jakavat kokemuksiaan keskenään tietystä teemasta (Anttila 2014, 9.1.4.5. Ryhmähaastattelu). Ryhmähaastattelutilanteen järjestäminen sinällään olisi voinut olla haastavaa. Neljän-viiden haastateltavan aikataulujen sovittaminen yhteen on toisinaan hankalaa. Lisäksi tutkimuksen aihepiiri on sellainen, että haastateltavat eivät välttämättä olisi jakaneet kaikkia ajatuksiaan yhtä avoimesti ryhmässä kuin haastateltaessa kahden kesken.

4.3 Haastateltavat ja haastatteluiden toteutus

Lähestyin sähköpostitse haastattelupyynnöllä (Liite 1) Keski-Suomen alueelta seitsemää (7) yläkoulun rehtoria, joista kaksi vastasi pyyntööni myöntävästi ja yksi kieltävästi. Muilta en saanut mitään vastausta. Pirkanmaan alueelta kuuteen (6) haastattelupyyntööni sain kaksi myöntävää vastausta. Haastateltaviksi valikoitui näin ollen lopulta neljä (4) yläkoulun rehtoria, joista kolme (3) oli miehiä ja yksi (1) nainen. Jokaiselta kunnalta on haettu ja saatu tutkimuslupa haastatteluiden toteuttamiseen.

Haastateltavien löytyminen kesti omassa aikataulutuksessani yllättävän pitkään. Moni lähestymistäni rehtoreista ei, ymmärrettävistä syistä, ehtinyt vastaamaan edes kieltävästi haastattelupyyntööni. Näin ollen vastausten odotteluun meni jonkin verran ylimääräistä aikaa. Kuitenkin esimerkiksi Pirkanmaan alueelta haettaessa tutkimuslupaa, pitäisi haastateltavien kanssa olla jo sopimus mahdollisesta haastattelusta.

Pyrin valitsemaan haastateltavikseni rehtoreita erilaisista ja erikokoisista yläkouluista muutamalta eri paikkakunnalta. Haastattelemini rehtoreiden johtamissa yläkouluissa oli 90-

450 oppilasta ja 32-105 henkilökuntaan (opetushenkilöstö ja muu henkilöstö yhteenlaskettuna) kuuluva.

Sovimme haastateltavien kanssa haastatteluajoista ja -paikoista sähköpostitse. Kaikki haastattelut tehtiin haastateltavien toiveesta yläkouluilla heidän työhuoneessaan. Paikka oli mielestäni sopiva, koska paikassa ei ollut ylimääräisiä häiriötekijöitä, haastateltavien ei tarvinnut poistua työpäivän aikana työpaikaltaan ja ympäristö sinällään oli haastateltaville ennalta tuttu. Sopiessamme haastattelun toteuttamisesta, lähetin haastateltaville sähköpostitse etukäteen tutustuttavaksi lyhyen ennakkokyselyn (Liite 2). Ennakkokysely käsitti kartoitettavia peruskysymyksiä koulusta (esimerkiksi oppilas- ja henkilöstömäärät) ja ylipäänsä kouluväkivallasta. Tarkoituksena oli herätellä haastateltavia tutkimusaiheeseen liittyen ja toisaalta mahdollistaa etukäteinen tiedonhankinta oman koulun toiminnasta ja avainlukuista. Ennakkokysely käytiin suullisesti läpi haastattelutilanteessa. Haastateltavat olivat vaihtelevissa määrin ehtineet tutustua kyselyyn ennakkoon.

Haastattelut kestivät 43-60 minuuttia. Mielestäni haastateltavat ehtivät edellä mainitussa ajassa rauhassa kertoa omat näkemyksensä asiasta. Haastatteluiden kokonaisuuden lisäksi kävimme vapaamuotoista keskustelua sekä ennen että jälkeen haastattelun. Tallensin kaikki haastattelut, haastateltavien suostumuksella, älypuhelimella ja kannettavalla tietokoneella. Lisäksi tein tietokoneelleni muistiinpanoja haastatteluiden aikana.

Haastatteluiden aluksi kerroin tutkimukseni taustoista ja vähän itsestäni. Alun vapaamuotoisella keskustelulla loimme yhteistä luottamusta ja pohjustimme pääasiallista haastattelutilannetta. Kävimme yhdessä haastateltavien kanssa aluksi myös haastatteluettisiä asioita läpi. Kerroin, että haastateltavat voivat halutessaan keskeyttää haastattelun milloin vain tai esittää tarkentavia kysymyksiä haastattelusta ja haastattelun kulusta. Mainitsin käyttäväni haastattelusta saamaani aineistoa pelkästään tähän opinnäytetyöhön. Säilytän haastatteluaineistoa omilla laitteillani, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Opinnäytetyöni julkaisemisen jälkeen poistan kaiken haastattelumateriaalin laitteiltani. Haastateltavia ei pysty tunnistamaan haastatteluaineistosta, koska olen määritellyt haastateltaville anonyymit tunnisteet.

Haastateltavat suhtautuivat haastatteluun kokemukseni mukaan positiivisesti. He käyttivät aikaa vastauksiinsa, vastaukset olivat monipuolisia ja haastateltavat täydensivät tarvittaessa vielä myöhemmin kertomuksiaan. Kaikki haastateltavat antoivat vastaustensa tueksi esimerkkejä omassa koulussaan tapahtuneista tapauksista. Nämä esimerkit havainnollistivat hyvin käytännön tasoa tutkimusaiheesta. Toisinaan keskustelu harhautui esimerkkien kautta muihin, tosin tutkimusaihetta sivuaviin, teemoihin, mutta keskustelu palautui alkuperäiseen kysymykseen yhtä nopeasti kuin se oli harhautunutkin sieltä. Haastateltavien vastausten perusteella he ymmärsivät kysymykset samalla tavalla kuin haastattelija.

4.4 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston käsittely aloitettiin litteroimalla haastatteluaineisto. Haastattelut tallennettiin kannettavalla tietokoneella ja älypuhelimella, joiden molempien laitteiden äänenlaatu nauhoitteissa oli laadukas. Litterointi tehtiin asiatasolla ja nonverbaalista viestintää ei huomioitu ollenkaan. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 17 sivua (Times New Roman –fontti, fonttikoko 10, riviväli 1.0). Haastateltavista käytettiin tunnisteita H1, H2, H3 ja H4 anonymiteettisuojaan varmistamiseksi.

Haastatteluaineistossa oli paljon samankaltaisuutta, koska esimerkiksi tietyt yläkoulujen prosessit ovat lakiperustaisia tai muuten vakiintuneita käytäntöjä. Pääasiallisesti haastateltavien vastaukset olivat jäsenneiltyjä ja ymmärrettäviä. Jos haastateltavat käyttivät haastattelijalle vierasta ammattisanastoa, haastateltavilta kysyttiin tarkentavia kysymyksiä vastaukseen liittyen. Haastateltavat kuvailivat monipuolisesti eri näkökulmista tutkimusaiheeseen liittyviä teemoja. Käytännön esimerkit aiemmin tapahtuneista kouluväkivaltatapauksista toivat havainnollisuutta haastateltavien vastauksiin.

Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysiä. Analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti. Laadullisen sisällönanalyysin avulla pystyttiin hahmottamaan aineistosta tehokkaasti kokonaiskuva ja tekemään vertailua eri aineistojen välillä (Eskola & Suoranta 2008, 19). Laadullisessa sisällönanalyysissä on kolme vaihetta: redusointi, klusterointi ja abstrahointi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Näiden analyysivaiheiden avulla haastatteluista saatua materiaalia oli järjestelmällistä käydä läpi.

Redusointi- eli pelkistämisvaiheessa karsitaan litteroidusta tekstistä tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymysten saavuttamisen kannalta epärelevantit osat (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109). Tämän tutkimuksen haastatteluaineistossa näitä epärelevantteja osioita olivat esimerkiksi tutkimusaiheen ulkopuolelle jääneet kertomukset kouluympäristöstä sekä useampaan otteeseen esitetyt vastaukset, jotka redusointiin toistamisen vuoksi. Redusointivaiheessa lisäksi haastattelumateriaalin alkuperäisilmauksista muodostetaan pelkistettyjä ilmauksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109), jotka tyypistävät alkuperäisen ajatuskokonaisuuden otsikkotasolle.

Klusterointi- eli ryhmittelyvaihe tulee redusointivaiheen jälkeen. Klusterointivaiheessa redusoidun aineiston samankaltaiset sekä toisistaan poikkeavat pelkistetyt ilmaukset jaotellaan erilaisiin aineiston sisältöä kuvaaviin alaluokkiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-110). Redusoitu tutkimusaineisto käytiin läpi ja siitä muodostettiin teoriapohjan sekä materiaalin perusteella luokittelutaulukko, jossa oli erilaisia tutkimusaiheeseen keskeisesti liittyviä alaluokkia. Alaluokat mukailivat tutkimuksen pääteemoja. Ryhmittelyn avulla aineistosta saatiin muodostettua jo jonkinlainen kokonaiskuva.

Abstrahointivaihe seurasi klusterointivaihetta. Abstrahointivaiheessa alaluokille muodostetaan vielä yläluokat ja pääluokat sekä käsitteellistetään edellä mainittujen luokkien otsikot tutkimukseen liittyvien teoreettisten käsitteiden mukaisiksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111-112). Tämä analyysin työstämisvaihe oli tässä tutkimuksessa osittain päällekkäinen klusterointivaiheen kanssa. Tutkimuksessa alaluokille muodostettiin yläluokat, mutta pääluokkia ei nimetty ollenkaan, koska yläluokitus koettiin aineiston jäsentämisen kannalta riittäväksi.

5 TULOKSET

5.1 Kouluväkivallan ilmeneminen yläkouluissa

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on kuvata ja ymmärtää, millaisia toimintamalleja yläkouluilla on kouluväkivaltatapauksen läpikäymiseen ja jälkiselvittämiseen. Tutkimuksen tavoitteeseen pyrittiin tarkastelemalla yläkoulujen rehtoreiden käsityksiä ja kokemuksia johtamansa koulun selvittämisen toimintamalleista kouluväkivaltatapauksissa. Tässä alaluvussa kuvataan yläkouluissa ilmenevää kouluväkivaltaa, kouluväkivallan tekijöitä, kouluväkivallantekojen tyypillisiä ajankohtia sekä koulujen tapaa dokumentoida ja tilastoida kouluväkivaltatapauksia. Edellä mainittuja asioita kuvaamalla muodostetaan yhteinen ymmärrys siitä, millaisiin kouluväkivallantekoihin haastateltavien kuvaamia selvittämisen toimintamalleja on käytetty.

Kaikki haastateltavat kertoivat kouluissaan ilmenevän kouluväkivaltaa, mutta kouluväkivaltaa on esiintynyt verrattain melko vähäisissä määrin. Tarkkoja lukumääriä kouluväkivaltatapauksista eivät haastateltavat osanneet sanoa. Erityisesti henkisen väkivallan osalta esiintyvyyttä oli vaikea arvioida. Haastateltavien arvioiden mukaan kyseessä oli kuitenkin alle kymmenen tunnistettua kouluväkivaltatapausta lukuvuosikohtaisesti tarkasteltuna.

H1: "Fyysisiä [kouluväkivalta]tapauksia on tämän lukuvuoden aikana neljä (4) ja viime lukuvuonna yksi (1) -- tapauksia, jotka koetaan semmoisena henkisenä väkivaltana, niin niitä on ollut tämän lukuvuoden aikana kuusi [kappaletta]."

H2: "Oppilaiden kesken fyysistä ja henkistä väkivaltaa on aina ajoittain - - fyysistä väkivaltaa on ollut yhden käden sormilla laskettava määrä viimeisten vuosien aikana."

Kouluväkivalta-käsitteen määrittelyn haastateltavat kokivat haastatteluissa monitulkintaiseksi. Kouluväkivalta-käsitteen ymmärrettiin pitävän sisällään kiusaamisen, mutta henkinen ja fyysinen väkivalta eroteltiin kuitenkin kiusaamisen omasta käsitteestä. Keskusteluissa käytettiin henkisen ja fyysisen väkivallan näkökulmia kouluväkivaltaa käsiteltäessä. Haastatteluissa syntyi yhteinen ymmärrys myös siitä, että henkisen väkivallan muodot ja

tosiasialliset määrät on vaikeita määrittää. Henkisen väkivallan tapauksia kerrottiin olevan myös muutamia tapauksia vuoden aikana.

H2: "[fyysisellä] väkivallalla häilyvä ero kiusaamiseen, joten hankala arvioida määriä."

H3: "siinä [henkisen väkivallan ja kiusaamisen välillä] on niin iso se harmaa alue, että tässä on selkeet henkisen väkivallan tapaukset ja sitten tässä on semmoinen niin ku huono käytös ja normaali luokkayhteisössä tapahtuva pikku kitka."

Haastateltavat kuvasivat kouluväkivallantekoja kouluissa tapahtuneiden tilanne-esimerkkien kautta. Fyysistä kouluväkivaltaa ilmeni muun muassa (joukko)tappeluiden ja kuristamisen muodossa. Osa haastateltavien kertomuksista oli sen verran poikkeuksellisia ja tapauksia yksilöiviä, että näitä kertomuksia ei voida raportoida ilman tapauksen tunnistettavuutta.

H3: "[fyysinen kouluväkivalta on] semmosta ihan niin kuin nyrkkitappelu."

H4: "[fyysinen kouluväkivalta] on sitä, että käydään päälle, kunnolla vedetään turpaan tai sitten meillä on yks semmoinen melkein kuristettu ja sitten tää yks, kun tehtiin joukkotappelu, mikä meni sitten rikosilmoitukseen saakka."

H1: "Meille meinas joitakin vuosia sitten tulla joukkotappelu, kun yks [oppilasta yksilöivä määre] oppilas - - lähti tappelemaan yhden toisen [oppilasta yksilöivä määre] oppilaan kanssa ja sitten muita oppilaita rupesi kerääntymään tonne pihalle ja uhkas tulla vähän sellanen tilanne, että nyt se toinen [oppilas] saa kunnolla turpiinsa."

Henkisen kouluväkivallan muodoista käytiin haastateltavien kanssa keskustelua vähän jo kouluväkivalta-käsitettä määriteltäessä. Haastateltavat kuvasivat henkistä kouluväkivaltaa seuraavasti.

H3: "Se [henkinen kouluväkivalta] on sitä, että jos siinä sosiaalisen kanssakäymisen piirissä, millä tahansa ajalla se tapahtuukin, niin jos siellä järjestelmällisesti niin ku jätetään jotain [oppilasta] ulkopuolelle, niin tai sillein, että ei oteta mukaan."

H4: [henkinen kouluväkivalta] on siis semmoista sanallista, että on huoriteltu tai on sanottu, että mä raiskaan sut."

Fyysisen ja henkisen väkivallan lisäksi haastateltavat kertoivat kouluväkivaltaan rinnastettavista riskitilanteista. Tällaisia tapauksia olivat esimerkiksi teräaseen tuominen koulun tiloihin tai sosiaalisessa mediassa tapahtunut muihin oppilaisiin kohdistunut epäsuora uhkaileminen.

H1: ”Parissakin koulussa on nyt ollu sillain, et oppilailta on ollut esimerkiksi puukko mukana koulussa tai käynyt hakemassa puukon ja tuonut sen kouluun, varmaan aikomatta käyttää sitä, näin mä haluaisin toivoa.”

H3: ”Nää on onneks sitten ihan harvinaisia ääritapauksia sitten, mutta joskus on tullut semmoinen tietoon, että siellä sitten niin ku, ei nyt ehkä suoraan ole uhattu tappaa, mutta puhuttu tappamisesta ja on ollut aseiden kuvia - -”

Muutama haastateltavista kertoi kouluissa ilmenevän kunniaväkivaltaa tai siihen rinnastettavaa henkistä väkivaltaa. Kunniaväkivaltaa ilmeni maahanmuuttajataustaisten oppilaiden keskuudessa. Tämän kaltainen väkivalta saattoi ilmentyä sekä henkisin että fyysisin teoin.

H1: ”Fyysiset väkivallanteot ovat, kun kaksi maahanmuuttajataustaista oppilasta ovat ärsyttäneet toisensa siten, että jossain vaiheessa on haukuttu tai sanottu loukkaavia sanoja toisen perheestä ja se on eskaloitunut sitten tota pidemmälle siinä - - jos Lähi-Idästä tulleiden nuorten perhettä loukataan, niin he ottavat hyvin vakavasti sitten tällaiset tapaukset.”

H4: ”Kun meillä on monikulttuurinen koulu, niin meillä on tämmöistä kunniaväkivaltaa, ja sit taas tämmöinen henkinen väkivalta on myös sitten joidenkin tähän niin kuin uskuntoon liittyvää suhteessa tyttöihin, että pojat tyttöihin saattaa olla hyvinkin alentavia tai sitten niin kuin tämmöistä haukkumista, pojat tyttöjä kohtaan, mutta myös tytöt toisiaan kohtaan.”

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kerrottiin kokevan myös tietynlaista henkistä väkivaltaa tai kiusaamista sen vuoksi, että heidän suomen kielen taitonsa oli puutteellinen. Henkinen väkivalta tai kiusaaminen ei johtunut niinkään heikosta suomen kielen taidosta, vaan kielitaidosta johtuvista väärinymmärryksistä.

H4: ” -- toinen on tämmöinen niin kuin kielitaidon puuttumisen vuoksi väärinymmärrykset, eli ymmärretään se väärin, mitä toinen sanoo, eli se kieli ei oo tarpeeks vielä niin hyvää, että näitä meidän suomalaisia sanontoja tai joitakin ymmärrettäisiin.”

”Tyypillisimmäksi” kouluväkivaltatapaukseksi haastateltavat kuvasivat oppilaiden välisen kaverillisen painimisen muuttumisen oikeaksi tappeluksi. Oppilaiden kerrottiin välillä painivan keskenään leikillisesti, kunnes mahdollisesti jollekin painimisen osapuolelle sattui jotakin. Tällaisessa tapauksessa loukkaantunut osapuoli saattoi provosoitua ja tilanne kärjistyi vakavaksi tappeluksi.

H1: ”Pojilla on aika useesti tällainen toverillinen paini, joka sitten eskaloituu siten, että jompaakumpaa sattuu ja sitten vähän tönäistään toista ja sitten toista sattuu vähän enemmän.”

H2: ”Päivittäin on nujuamista, niin siinä täytyy aina tarkkailla, milloin se muuttuu väkivallaksi - - jossain vaiheessa voi mennä sitten liian vakavaksi ja voi sattua jotakin - - yritetään katsoa, ettei se [kaverillinen painiminen] menisi hermostumiseen asti ollenkaan.”

H3: ”Semmoisia on varmaan jonkin verran, että vähän niin ku ensiksi saattaa olla kaverillista vääntämistä, mut sitten tahallaan ärsytetään ja sitten kun se [toinen oppilas] räjähtää, niin sitten alkaa nujuaminen ja pahimmillaan se voi mennä sitten siihen, että toinen kuristaa ja toinen lyö, se on ehkä semmoinen tyypillisin tapaus, mikä yltyy fyysiseen väkivaltaan saakka.”

Yläkoulujen henkilökuntaa kohtaan kohdistuneet väkivaltatapaukset olivat haastateltavien kouluissa harvinaisia. Haastateltavat kertoivat, että henkilökuntaa kohtaan kohdistuva väkivalta on lähinnä tönimistä, läimimistä, oppilaan rajoittamistilanteissa rimpuilemista ja tavaroiden heittelyä henkilökuntaa kohti.

H2: ”Henkilöstöön kohdistuva väkivalta on yleensä ollut jotain esimerkiksi, että oppilas on heittänyt jotakin tavaraa henkilökuntaa kohti - - näitä on ollut hyvin vähän.”

H2: ”Henkilökuntaa kohtaan kohdistuvat väkivallanteot liittyvät selkeästi rajoittamistilanteisiin - - oppilaalle tulee yllyke, jos opettaja ottaa vaikka hihansuusta kiinni, niin se saattaa provosoida oppilasta - - näissä rajoittamistilanteissa se henkilökuntaa kohti tullut väkivalta on ollut sellaista, että oppilas on vaikka tönäissyt opettajaa tai yrittänyt rimpuilla irti.”

Kouluväkivallan tekojen toteuttajien kerrottiin olevan osin toistuvasti samoja henkilöitä, mutta toisaalta myös uusia tekijöitä. Haastateltavien vastauksissa oli eroja sen suhteen, henkilöityvätkö kouluväkivallanteot tiettyihin oppilaisiin tai tietyille luokille.

H1: "- - [kouluväkivallan] tekijät vaihtelevat, yksittäinen tapaus, missä useamman kerran ollut väkivaltainen, mutta [kouluväkivallan] kohteet ovat vaihtuneet."

H2: "Yleensä väkivaltainen käyttäytyminen henkilöityy tiettyihin, samoihin henkilöihin ja yleensä ainakin toinen osapuoli [fyysisen väkivallanteoissa], ellei molemmat, on sellainen, jolla on väkivaltaista taustaa tai alttius ratkaista asioita väkivallalla tai on jotenkin impulssiherkkä."

H3: "noo, fifty-sixty, kyllähän tietyt asiat tuppaa kasaantumaan aina tietyille oppilaille - - ne samat pojat sitten nujuaa ja on useammassa keississä mukana sitten, ei niitäkään nyt sitten kovin usein ole."

Haastateltavien mukaan kouluväkivallantekojen toteuttajia on kaikilta luokka-asteilta yläkouluissa. Eräs haastateltavista kertoi, että hänen johtamassaan koulussa ei yleensä ole niinkään haasteita 9.-luokkalaisten kanssa, vaan enimmäkseen 8.-luokkalaisten kanssa. Yläkoulun vanhempien oppilaiden toteuttamat kouluväkivallanteot koettiin vakavammiksi kuin nuorempien oppilaiden toteuttamat teot. Haasteltavat toivat esiin myös maahanmuuttajataustaisten oppilaiden roolin kouluväkivallan tekijöinä.

H2: ""Yleensä ysiluokkalaisten kanssa ei tule mitään ongelmia - - pahin vaihe on varmaankin kasiluokalla - - ysiluokkalaiset ovat jo vähän rauhoittuneet sitten, kasiluokka on yleensä haastavin."

H3: "Niitä [kouluväkivaltatapauksia] on ollut sillein, että on ollu ysejä osallisena, on ollu sillein, että on kaseja osallisena ja seiskoja, en osaa eritellä, että jossain luokka-asteella näistä kolmesta ois erityisesti, ehkä tyypillisesti kuitenkin niin, että mitä vanhempia ne [kouluväkivallan tekijät] on, niin sitä vakavampia ne [teot] sitten on."

H4: "ei voi erotella [painottuvatko kouluväkivallanteot tietyille luokka-asteille], ihan seiskasta ysiin - - tai oikeastaan ehkä siinä voi sen sanoa, että nämä [oppilaat], joilla on ollu sitä fyysistä väkivaltaa, niin ne on maahanmuuttajataustaisia ja yli 15-vuotiaita."

H1: "Se, mitä mä pidän huolestuttavana itse, on se, että viimeisimmät väkivallanteot, niin ne on olleet maahanmuuttajataustaisia."

Toisaalta eräs haastateltavista toi esiin maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kulttuuritaustojen tuoman rikkauden kouluympäristössä.

H4: "Meillä on hyvin vähän kiusaamista ja mä oon sanonutkin, että se johtuu tästä monikulttuurisuudesta ja siedetään hirveesti erilaisuutta, että se [kiusaaminen] on sit enemmän just tämmöistä kulttuurienvälistä törmäystä."

Kouluväkivallantekojen toteuttamismuodossa oli haasteltavien mukaan eroja eri sukupuolten välillä. Poikien kerrottiin käyttävän tyttöjä enemmän fyysistä väkivaltaa. Tyttöjen roolia fyysisten väkivallantekojen toteuttajina ei kuitenkaan suljettu kokonaan pois.

H2: "Kyllä fyysistä väkivaltaa käyttäneet oppilaat on selkeesti olleet aina poikia, tytöillä se kynnys fyysiseen väkivaltaan on korkeampi - - se on enemmän sitä henkistä väkivaltaa tytöillä ja mennään sitten jo kiusaamisen puolelle."

H3: "-- jos on ollut ihan semmoisia, että on menty fyysiselle asteelle asti, niin ehkä se tyypillisemmin olis sitten poikien välistä, mutta että on osallisena tyttöjäkin."

Kouluväkivallantekojen tyypillisiä ajankohtia haastateltavat pohtivat eri tasoilla. Haastatteluissa kävi ilmi, että joissakin kouluissa oli nähtävissä tarkemmin ajalliset trendit väkivallantekojen toteuttamiselle. Väkivallantekojen ajankohtia tarkasteltiin vuosi-, lukuvuosi-, viikko-, päivä- ja kellonaika -tasolla. Haastavimmiksi ajankohdiksi oppilaiden ja henkilökunnan jaksamisen kannalta koettiin pitkien työskentelyjaksojen jälkeinen aika ennen lomia. Viikonpäivien suhteen haasteellisiksi mainittiin maanantait ja perjantait. Maanantaisin oppilaat selvittelivät viikonlopun aikana tapahtuneita mahdollisia riitatilanteita. Aikakauden ilmiöistä esiin nousivat myös vuoden 2015 turvapaikanhakija-aallon vaikutukset kouluväkivaltaan.

H2: "Hankalimmat ajat ovat ehkäpä marraskuu ja huhtikuu, marraskuussa ollaan jo lukuvuodessa pitkällä ja oppilaat ja henkilökunta on syksyn väsyttämiä, toinen on keväällä [huhtikuussa], kun säät lämpenee ja oppilaat pystyvät olemaan enemmän ulkona, vapaa-ajan viettotavat monipuolistuu - - jos viikonpäivistä pitäisi sanoa jokin hankalin päivä, niin ehkä se olisi sitten maanantai, kun maanantaina sitten selvittää niitä viikonlopun juttuja."

H3: "No lukuvuodessa näkyy semmoinen, että lomien jälkeen on rauhallisempaa, lapset on levänneitä ja ylipäänsä, ja sit se vähän niin ku aina kiihtyy pitkien työskentelyjaksojen jälkeen - - kyllähän perjantai-iltapäivän oppitunneilla ollaan vähän levottomampia."

H1: ”Osa [kouluväkivallanteoista] on ollut koulun jälkeen, osa on ollut koulun aikana, - - ehkä mahdollisuudet on kaikkein korkeimmat on koulupäivän jälkeen ja sanotaan, että ennen tunnin alkua, silloin kun välituntivalvonta on loppunut, mutta opettajat eivät ole saapuneet vielä luokkaan.”

H4: ”ei oikein voi sellaista [tarkempaa ajankohdan määrettä] sanoa [mihin kouluväkivallanteot sijoittuvat], ton mä voin sanoa, että nää meidän väkivaltatilanteet tuli silloin, kun 2015 vuoden jälkeen, kun tuli turvapaikanhakijat -- meille tuli iso määrä maahanmuuttajataustaisia ja aika niin ku traumataustoilla ja se niin ku selkeesti vaikutti meidän koko koulun kulttuuriin, täällä niin kuin pinnan alla hyrissi - - nyt on hyvin tasaista.”

Missään haastateltavien johtamissa kouluissa ei ollut varsinaista tilastointijärjestelmää pelkästään kouluväkivaltatapauksille. Haasteen kouluväkivaltatapauksen selkeälle tilastoimiselle luo käsitteen monitulkinnallisuus. Kaikissa kouluissa tehtiin kuitenkin kouluväkivaltatapauksista aktiivisesti merkintöjä erilaisiin tietojärjestelmiin ja rekistereihin. Kouluväkivaltatapauksen selvittämisen toimintamalleissa merkintöjä tehtiin muun muassa opintohallintojärjestelmään, oppilashuoltorekisteriin ja työturvallisuustietojärjestelmään. Tarvittaessa tilastot pystyttäisiin siis tuottamaan takautuvasti. Tietynlaisia tietoja ja tilastoja kouluväkivaltatapauksista saatiin myös oppilailta teetettävistä kyselyistä.

H1: ”- - meillä on esimerkiksi tällainen [työturvallisuustietojärjestelmän nimi], mihin pitää raportoida kaikki tilanteet, joissa vois olla loukkaantumisvaaraa - - sitten jos ei tule esimerkiksi poliisitutkintaa niin, väkivallasta tai väkivallan uhasta voidaan kirjoittaa esimerkiksi rehtorin kirjallinen varoitus, se automaattisesti sitten raportoidaan myöskin tähän meidän [opintohallintojärjestelmän nimi]-järjestelmään oppilastietojen kohdalle - - ja lastensuojeluilmoitukset tällaisista tilanteista aika usein tulee.”

H3: ”Jos on fyysisen väkivallan tapauksia niin aina niistä jää joku dokumentti, että joko niin että siitä lähtee vähintäänkin viesti kotiin, tulee mahdollisesti seuraamuksia; kasvatuskeskustelua tai jälki-istuntoa, niin niistä jää meidän järjestelmään dokumentti - - no sit tää henkinen väkivalta - - niin ne dokumentoinnit, niitä näkyy oppilashuoltokertomuksissa, niitä näkyy mahdollisissa seuraamus- ja rangaistusmerkinnöissä, yks tärkein työkalu on kivakoulu-kysely ja sitten kouluterveyskysely --”

H4: ”Ei, ei meillä ole järjestelmää [kouluväkivaltatapauksen tilastoista], paitsi että tää [kerran vuodessa toteutettava kysely oppilaille] hyvinvointikysely tehdään, sieltä me saadaan jonkun verran tilastoa ja seurataan sitä, mutta ei väkivaltatilanteita tilastoida, paitsi tietenkin, kun se johtaa toimenpiteisiin, niin sitten se on löydettävissä tuolta meidän oppilashuoltorekistereistä.”

Haastateltavien vastaukset olivat usein ainakin osittain melko samankaltaisia. Yksittäiset kertomukset ja esimerkit tapahtuneista kouluväkivaltatapauksista olivat luonnollisesti keskenään poikkeavia. Vaikutti kuitenkin siltä, että valtaosa niin kutsutuista "tyypillisimmistä" kouluväkivaltatapauksista on koulujen kesken linjassa. Haastateltavien johtamissa kouluissa oli tunnistettu ajankohdalliset riskin hetket kouluväkivallalle. Jos kouluissa tapahtui kouluväkivaltaa, tapauksesta raportoitiin ja tiedot dokumentoitiin useampaan eri tietojärjestelmään. Kouluväkivaltatekojen tilastojen tekemisen suhteen koulun henkilökunta joutuu kuitenkin tekemään töitä, koska kaikki tiedot kouluväkivaltatapauksista on etsittävä koulujen eri tietojärjestelmistä.

5.2 Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallit

Tässä alaluvussa raportoidaan vastaukset molempiin tutkimuskysymyksiin. Alaluvussa käsitellään yläkoulujen toimintamalleja kouluväkivaltatapausten selvittämisessä ja esitellään tutkimusaineiston mukaiset ajatukset eri toimijoiden rooleista kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleissa.

Jokaista haastateltavaa pyydettiin kuvailemaan prosessinomaisesti kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallia johtamassaan yläkoulussa. Toimintamallit vaihtelivat hieman sen mukaan, reagoitiinko tilanteessa akuuttiin vai pidemmän aikaa jatkuneeseen kouluväkivaltatapaukseen. Haastateltavat kuvasivat kertomuksillaan oppilaiden välisten kouluväkivaltatapausten selvittämistä. Jos kyseessä oli akuutti tilanne, niin puuttumisvelvollisuuden perusteella henkilökunta pyrki keskeyttämään välittömän toiminnan tai hälyttämään lisää henkilökuntaa tai poliisin paikalle. Koulun henkilökuntaa oli kuitenkin ohjeistettu huomioimaan tilanteessa oma työturvallisuutensa.

H1: "Siinä [kouluväkivaltatilanteessa] on tärkeää saada tilanne rauhoitettua ja riitapukarit erilleen - - pidetään kuitenkin tästä omasta henkilökohtaisesta työturvallisuudesta huolta, että jos siellä on kaks raavasta nuorta miestä painimassa tai lyömässä toisiaan, niin mä oon kyllä pyrkiny pitämään huolen, että sä et oo siinä yksin menemässä siihen tilanteeseen, että puuttumisvelvollisuus on, mutta puuttuminen voi olla se vaan, että sun täytyy saada se tieto välitettyä eteenpäin ja mahdollisimman nopeesti ja aina sitten tarvittaessa tulee mukaan se 112 konsultointi."

H4: ”Jos se on välitunnilla ja opettaja huomaa sen, niin ilman muuta opettaja tulee ilmoittamaan mulle, rehtorille tulee siten niin kuin ensimmäisenä ilmoitus - - ja sitten meillä on hirveen hyvä vahtimestari, että jos on tilanne, missä on kaks 16-vuotiasta, niin yksin ei välttämättä saa niitä erotettua, et sit mä yleensä saatan pyytää vahtimestarin siihen.”

Kun akuutti tilanne saatiin keskeytettyä, tai vaihtoehtoisesti pidempiaikainen kouluväkivallanteko tuli ilmi, keskusteltiin tilanteesta mukana olleiden oppilaiden ja mahdollisten silminnäkijöiden kanssa. Mahdollisimman nopeasti tilanteen jälkeen paikalla olleet henkilökunnan edustajat ja / tai koulun rehtori kirjoittivat oman kertomuksensa tapahtuneesta raportin muotoon.

H2: ”Paikalla ollut opettaja kirjaa mitä on nähnyt tai kuullut - - sitten voidaan aloittaa oppilaiden puhuttaminen, että mitä on tapahtunut ja onko silminnäkijöitä.”

H4: ”- - sitten jos se tilanne saadaan rauhoitettua, niin sitten me pyritään käymään se [tilanne] läpi, et mitä tapahtui, yleensä keskustellaan niin, että mulla saattaa olla apulaisrehtori mukana, ensin keskustellaan yksittäin ja sitten kaksittain käydään se tilanne läpi.”

Kouluväkivaltatilanteessa mukana olleiden oppilaiden huoltajiin ollaan varhaisessa vaiheessa yhteydessä tilannetta selvitettyä. Huoltajille soitetaan tai heille laitetaan oppilashuoltojärjestelmässä viestiä tapahtuneesta. Toisinaan on mahdollista puhuttaa tilanteesta mukana olleita oppilaita vasta seuraavana päivänä, jolloin huoltajiin ollaan yhteydessä sen tiimoilta, että he hakisivat nuoren koulusta kesken päivän kotiin.

H1: ”- - huoltajat tietysti aina tietoisiksi asioista sitten ja nekin sitten semmoisessa rakentavassa mallissa, että mä pyrin välttämään semmoisia vihaisia soittoja tai semmoisia, missä mä syytän heitä, vaan mä sanon vain, että mitä on tapahtunut ja pyrin objektiivisuuteen siinä.”

H2: ”Välillä on viisaampi laittaa molemmat oppilaat kotiin, soitetaan vanhemmille ja pyydetään hakemaan oppilaat ja selvitetään asiaa vasta seuraavana päivänä.”

H3: ”-- niin aina ollaan yhteydessä huoltajiin, tavalla tai toisella, tilanteesta riippuen, se voi olla [oppilashuoltojärjestelmän nimi] -viesti keskustelun jälkeen tai se voi olla soitto samantien, mut ne on niin ku semmoiset, mistä lähetään liikenteeseen.”

Jos kouluväkivaltatapauksessa on epäily siitä, että tapauksessa ilmennyt toiminta täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön, tehdään tapahtuneesta rikosilmoitus. Rikosilmoituksen tekemisen suhteen haastateltavien kouluilla oli erilaisia toimintatapoja. Osa haastateltavista kertoi, että rikosilmoitus tehdään koulun puolesta ja yleensä rikosilmoituksen tekijänä on rehtori. Vaihtelevissa määrin rikosilmoituksen tekee myös nuoren huoltaja tai nuori itse ja koululla on tällaisessa tapauksessa enemmänkin opastava rooli. Rikosilmoituksen tekemisellä haastateltavat halusivat osoittaa, että kyseessä on vakavasti otettava tilanne. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen koettiin niin koulun kuin poliisinkin rooliksi.

H1: " - - sitten että jos joku lähtee tinnuamaan tai menee fyysiseen väkivaltaan, niin huoltajille ja myöskin nuorille sanotaan, että heillä on sit oikeus tehdä yksityishenkilönä rikosilmoitus tästä asiasta - - pääsääntöisesti mun mielestä lähdetään siitä, että kun se on asianomistajarikos, niin se nuori tai huoltaja tässä tapauksessa tekis sitten rikosilmoituksen itse, mutta jossain tapauksissa koulukin on tehnyt - -sitten jos on alta 15-vuotias tekijä, niin käytännössähän se menee niin, että poliisi tekee vain lastensuojeluilmoituksen siitä, ja sitten koulukin tekee näissä tapauksissa lastensuojeluilmoituksen."

H2: "Kun on faktat selvillä, niin vaikka väkivaltilanteissa sitten huoltaja päättää, että tehdäänkö rikosilmoitus ja välillä on soitettu suoraan koulupoliisille - - poliisi tekee sitten välillä myös lastensuojeluilmoituksen, mutta yleensä olen soittanut parin viikon päästä sosiaalityöntekijälle ja kysynyt, että onko lastensuojeluilmoitusta tehty asiasta, niin joskus se on jäänyt sitten poliisilta tekemättä."

H4: "- - mut yleensä, jos on kyse kovasta väkivallasta, niin mä teen myös rikosilmoituksen ja lastensuojeluilmoituksen, ne tehdään automaattisesti - - meillä ei oo semmoista yhteisötunnusta [että koulun nimissä olisi mahdollisuus tehdä rikosilmoitus] ja monet opettajat arkailee sitä pankkitunnuksen käyttämistä, niin sit mä oon niitä [rikosilmoituksia] tehnyt - - enhän mä tahdo myöskään, että se rikosilmoitus johtaa hirveen pitkälle, mutta se on jotenkin niin ku myös viesti sille oppilaalle, että on vakavasta asiasta kyse."

Haastatteluissa kävi ilmi, että muutamalla koululla oli ollut oma koulupoliisi aiemmin. Vaikka koulupoliiseja ei virallisesti näillä kouluilla enää ollutkaan, niin eräs haastateltavista kertoi, että muutamissa tapauksissa entinen koulupoliisi oli tullut koululle selvittämään kouluväkivaltatapausta. Tällaisessa tilaisuudessa koulupoliisi oli kuvaillut kouluväkivallan tekijälle mahdollista rikosoikeudellista prosessia, johon tekijän käyttäytyminen saattaisi johtaa.

H1: ”Joissakin tapauksissa on sitten (henkilön nimi), joka on ollut meillä koulupoliisina, niin tullut kertomaan, että miten se prosessi siitä etenis ja mikä rikosilmoitus siitä tehtäis, käydään läpi tätä asian vakavuutta, että toisen henkeen ja ruumiiseen koskevaa väkivaltaa niin, saadaan ne ymmärtämään, että koulu ei ole mikään saareke, missä saa tehdä mitä tahansa.”

Kun kouluväkivaltatapauksesta oli keskusteltu tilanteessa mukana olleiden kanssa, rikosilmoitus ja / tai lastensuojeluilmoitus oli tehty ja huoltajia oli tiedotettu asiasta, saatettiin kouluväkivallan tekijään kohdistaa vielä joitakin kurinpitotoimia. Haastateltavat kertoivat käyttävänsä muun muassa Perusopetuslain 7 luvun 36§:n mukaisia kurinpitotoimia. Näitä kurinpitotoimia ovat esimerkiksi jälki-istunto, kirjallinen varoitus ja määräaikainen koulusta erottaminen. Eräs haastateltavista kertoi, että mahdolliset kurinpitotoimet ovat lähinnä luokanohjaajan vastuulla. Kurinpitotoimien lisäksi yksi haastateltavista kertoi koulussaan käytettävän sovittelua tapauksen ratkaisukeinona. Erityisen hyväksi keinoksi muutama haastateltavista koki kasvatustilannetta oppilaan ja muutaman opettajan kesken, minkä jälkeen oppilas soittaa valvotusti itse huoltajilleen ja kertoo tilanteesta.

H2: ”-- jälki-istunto, kasvatustilannetta ja kirjallinen varoitus ja sitten määräaikainen erottaminen koulusta - - kasvatustilannetta kaksikin opettajaa käy oppilaan kanssa läpi, mitä on tapahtunut ja miksi on tapahtunut, sitten oppilas soittaa itse kotiin opettajien läsnä ollessa, ja kertoo omin sanoin, mitä on tapahtunut, jos oppilaan toiminta [väkivaltainen käyttäytyminen] on toistuvaa, niin sitten otetaan huoltajat mukaan [kasvatustilannetta] - - joskus ollaan tehty luokkavaihtoja, eli oppilas siirretään rinnakkaisluokalle.”

H1:” - - sitten jos meillä on oppilas, joka on niin hermostunut, ettei pysty täällä olemaan, niin sitten huoltajien kanssa käydään keskustelua, että onko ehkä parempi nyt sitten [hakea lomaa], varsinkin sellaisissa kohdissa, missä on sanottu, että ”mun kaveri tulee ja kostaa sulle”, niin pidetään oppilas kotona yhden päivän, toivottavasti se olis esimerkiksi perjantai, niin siinä on kolme päivää sitten aikaa rauhoittua ja sitten jatketaan tilanteen käsittelyä täällä koululla - - meillä on ollut myös tää kasvatustilannetta jo kahdeksan vuotta - - se [kasvatustilannetta] on osoittautunut aika hyväksi.”

H3: ”- - kyllähän niissä [kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen prosesseissa] sitten luokanohjaaja on avainasemassa, kun tuntee niitä oppilaitaan ja on siitä ryhmästä vastuussa.”

H1:”Jos huoltaja ilmoittaa, että eivät ole tekemässä asiasta rikosilmoitusta ja varsinkin sellaisissa kiistanalaisissa tapauksissa, että ei oikein tiedä, että kumpi on aloittanut ja sitten ovat kuitenkin molemmat sekä nuoret että huoltajat ovat halukkaita tekemään

sovittelua, niin ne sovittelut tehdään sitten koululla nuorten kanssa keskenämme tai sitten että huoltajat ovat mukana.”

Muutama haastateltavista toi esiin yleisen totuuden siitä, että oppilasta ei tulisi rangaista samasta asiasta kahta kertaa. Haastateltavat tarkoittivat tällä sitä, että jos tapauksesta tehdään rikosilmoitus ja poliisi tutkii asiaa, niin koulun ei pidä enää osaltaan rangaista oppilasta tästä asiasta.

H1: ”Jos tulee poliisitutkinta [tapauksesta tehdään rikosilmoitus], niin kouluhan ei rankaise sitten samasta asiasta kahta kertaa, elikkä koulu ei voi rankaista semmoisesta asiasta, minkä poliisi ottaa tutkittavakseen.”

H2: ”Kun koulupoliisi on ottanut kannan, niin jos poliisi tutkii, koulu jättää asian käsittelyn silloin sikseen.”

Kouluväkivaltatapauksen selvittämisen toimintamalli on hieman erilainen, jos oppilas kohdistaa kouluväkivallantekonsa koulun henkilökuntaa kohtaan. Tämän kaltaisissa tilanteissa kyseessä on työsuojelun alainen tapaus. Haastateltavat kertoivat, että tapauksista keskustellaan työsuojeluvaltuutetun ja työnantajatahon kanssa, tehdään ilmoitus työturvallisuustietojärjestelmään, mahdollisesti ohjataan työntekijä tekemään rikosilmoitus asiasta ja tehdään yhteistyötä työterveyshuollon kanssa. Keskeistä on erään haastateltavan mukaan kohdistaa myös oppilashuollon kautta toimenpiteitä tekijään.

H1: ”Se asia [esimerkki koulussa tapahtuneesta kouluväkivaltatilanteesta] käsiteltiin asianomistajarikoksena eli tää opettaja teki oppilaasta rikosilmoituksen ja sen jälkeen kun se rikosilmoitus oli tehty, niin me odotettiin sitten, että mikä on mahdollinen tuomio - - sitten tulee tää vaaratilanneraportointi, joka tulee sitten sinne [työturvallisuustietojärjestelmän nimi] -- sittenhän malli on tietysti se, että tutkitaan vammat, katsotaan tarve hoidolle, katsotaan opettajan psyykinen jaksaminen, että tarviiko hän kriisiapua, tarviiko hän esimerkiks työterveyden palveluita siihen omaan jaksamiseensa.”

H2: ”Siinä mennään sitten työsuojelupuolelle - - siinä on henkilökunnan muistiinpanot tilanteesta ja rehtorin tekemä haastattelu, sitten tehdään läheltä piti -ilmoitus ja työsuojeluvaltuutetulle ja työsuojelupäällikölle ilmoitus - - sitten mietitään, voiko työnantaja tehdä jotakin, ettei sellaiset teot toistuisi - - tarvittaessa sitten rikosilmoitus työntekijän omasta aloitteesta.”

H3: ”No, jos se väkivalta kohdistuu opettajaan, niin sitten se on tietysti työsuojeluasia, että esimies ja työsuojeluvaltuutettu on siinä ne tahot, jotka on mukana, et siinä on työnantaja mukana, ja sitten mitä se tarkoittaa oppilaan tai huoltajan suuntaan, niin oppilashuollon prosessit ihan ehdottomasti - - kyllä se [oppilas, joka kohdistaa väkivaltaa henkilökuntaa kohtaan] jonkinlaista tukea tarvitsee siihen, että se [oppilas] pystyy käymään koulua ylipäänsä, oppilashuollon keinot ja prosessit on sitä varten sille oppilaalle tueksi.”

Haastateltavat kertoivat johtamissaan kouluissa käytettävän välillä Verso-mallia (vertaissovittelu) ja/tai KiVa Koulu –prosessia (kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma). Näitä edellä mainittuja toimintamalleja käytettiin lähinnä lievempien riitatilanteiden tai vähäisempien koulukiusaamistapausten selvittämiseen. Kouluväkivaltatapausten selvittämiseen haastateltavat eivät kertomansa mukaan näitä toimintamalleja hyödyntäneet. Verso-mallin ja KiVa Koulu –prosessin kerrottiin olevan myös väline koulun, oppilaiden ja oppilaiden huoltajien oikeusturvan takaamiseksi.

H2: ”Vertaissovittelua on joskus ollut, mutta ei näissä vakavammissa jutuissa [henkistä tai fyysistä väkivaltaa sisältävät tilanteet], lähinnä lievemmissä riita- ja kiusaamistapauksissa - - ne vertaiset on yleensä olleet tukioppilaita.”

H3: ”Meillä on vertaissovittelua ja sitten KiVa Koulu -prosessi [kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma] -- tyypillisesti jos meillä on just näitä, et on vähän jotain nahinaa ja sit selvitetään - - se [KiVa Koulu –prosessi] on tärkeä työkalu, mutta mä en tiedä, että onko se tehokas työkalu - - mutta myös oppilaiden ja huoltajienkin oikeusturvan kannalta tärkeä työkalu.”

H4: ”Sovittelutiimi meillä on, mutta se on kiusaamistilanteissa, ei tällaisissa väkivaltatilanteissa - - se on vähän niin kuin Kiva-tiimi [KiVa Koulu – toimenpideohjelmaan liittyvä toimintatapa], mut se ei oo enää se, vaan me on otettu siitä rusinat pullasta ja kehitetty sitä.”

H1: ”Meillä ei varsinaisesti ole Verso-toimintaa, eli vertaissovittelutoimintaa, että mä en ainakaan halua tällaisten asioiden käsittelyssä muiden nuorten tulevan osalliseksi muuten kuin ehkä tukemaan niitä nuoria itsejään, jotka ovat joutuneet sen väkivallan kohteeksi.”

Haastateltavilla oli keskenään lopulta melko samankaltaisia ajatuksia koulujensa toimintamalleista kouluväkivaltatilanteita selvitettäessä. Eroja tuli lähinnä rikosilmoitusten ja lastensuojeluilmoitusten kirjaamiskäytännöissä ja vastuissa. Erilaiset sovittelumallit koettiin

hyödyllisiksi lähinnä lievemmissä väkivalta- tai kiusaamistapauksissa ja sovittelumallien koettiin parantavan koulun ja oppilaiden sekä oppilaiden huoltajien oikeusturvaa.

Eri toimijoiden roolit selvittämisen toimintamallissa

Rehtoreiden ja opettajakunnan lisäksi haastateltavat kertoivat myös muun koulun henkilöstön osallistuvan tarvittaessa kouluväkivaltatapauksen selvittämiseen. Koulupsykologi, koulukuraattori, terveydenhoitaja ja koululääkäri olivat vaihtelevasti mukana tapauksen selvittämisessä. Terveydenhoitaja ja koululääkäri osallistuivat luonnollisesti akuutissa kouluväkivaltatilanteessa esimerkiksi terveydenhoidon tarpeen arviointiin. Yksi haastateltavista kertoi, että heidän koulussaan toimii erillinen oppilashuoltoryhmä, joka käsittelee vielä erikseen näitä kouluväkivaltatapauksia.

H2: ”-- psykologi ei osallistu, kuraattori joskus, jos tietää tuntee tapauksen, opo ei, vararehtori on usein mukana - - hoito ja aputoimenpiteet sen jälkeen, kun faktat on kunnossa - - meillä on selkeet roolit, monesti sotkee, jos apua työnnetään silloin, kun asian selvittäminen on vielä kesken.”

H3: "Oppilashuollon prosessit, jotka on niin ku ihan lakisääteisiä, niin ne on aika varhaisessa vaiheessa mukana, tarkoittaa sitä, että koulukuraattori tai terveydenhoitaja tai tietysti koulupsykologi on mukana silloin, kun on tällaista henkistä väkivaltaa, niin sitä oppilashuoltoa ei saada eikä voida unohtaa."

H4: ”jos on ollut jälkiä [väkivallanteosta johtuvia], niin terveydenhuolto mukaan, että jos on ollut esimerkiksi joku kuristamistapahtuma, niin voivat sitten saman tien kattoo, että onko tullut jälkiä - - yleensä siis tällaisia väkivaltatilanteita käsitellään oppilashuoltoryhmässä, oppilashuoltoryhmään kuuluu minä ja apulaisrehtori, ja koulupsykologi, kuraattori, kouluterveydenhoitaja ja lääkäri ja erityisopettaja ja silloin käydään läpi sitä, että mitä tapahtuikaan - - tarkoituksena tässä [oppilashuoltoryhmässä] on tiedottaa ja kehittää toimintaa.”

Sosiaaliviranomaiset olivat vaihtelevissa määrin mukana kouluväkivaltatapauksen selvittämisessä. Jos tapauksesta tehtiin lastensuojeluilmoitus, etenivät lastensuojelun prosessit ominaan, eikä koululla usein ollut tässä enää roolia. Kunnan sosiaalitoimen työ koulun oppilaiden kanssa koettiin osin toimivaksi ja osin puutteelliseksi. Vajavaisten resurssien koettiin olevan yksi haastekohta esimerkiksi oppilaiden viranomaissuhteiden jatkuvuuden

kannalta.

H1: ” Meillä on sekä lastensuojeluilmoitusten tekemistä että lastensuojelun konsultaatiota elikkä - - jos esimerkiksi mietitään, että tehdäänkö lastensuojeluilmoitus, niin me voidaan ainakin konsultoida ennen kuin tehdään sitten lastensuojeluilmoitusta - - mä oon tyytyväinen siihen [kaupunginosan nimi] lapsiperheiden sosiaaliaseman toimintaan, he pitävät aika usein sosiaalihuollon kokouksia täällä koululla niin, että se nuori on täällä koulussa ja huoltajat tulevat kouluun, niin ne [sosiaaliaseman virkailijat] ovat ainoita, jotka liikkuvat.”

H3: ” - - jos nuori on tällainen sosiaalihuollon asiakas, niin kyllä siinä on se yhteys sosiaaliviranomaisiin [kouluväkivaltatapauksissa], ihan niin kuin huoltajiinkin - - tänä vuonna tulee koko aika postia sosiaalihuollosta, että pitäisi kirjoittaa niin ku huostaanottopäätöksiä, niihin siis tämmöisiä niin kuin lausuntoja koululta haluavat - - kyllä mä niihin [sosiaalihuollon lausuntopyyntöihin] oon sitten laittanut, jos on ollut jotain tämmöistä keissii [oppilaan osallisuutta kouluväkivaltatapauksiin].”

H4: ”-- [sosiaaliviranomaiset ovat toiminnassa mukana] lastensuojeluilmoituksen kautta, mutta sosiaaliviranomainen toimii huonosti, koska [kaupunginosan nimi] alueella ei oo tällä hetkellä rekryjä, ei sijaisia tai työntekijöitä - - meillä näkyy se, että se sosiaalityö vähän ontuu juuri tämän takia, että oppilaalla saattaa vaihtua [sosiaalitoimen virkailija] kun on sijainen ja sijainen ja sijainen - - lastensuojeluilmoituksen jälkeen tapahtuu niin, että lastensuojelutyöntekijä ottaa yhteyttä [oppilaan] kotiin ja sitten se menee niin ku ihan omana prosessina ja sit mulle ei enää tuu ilmoitusta, tuleeko sitten ehkäisevää perhetyötä mukaan tai muuta sellaista.”

Poliisin rooli koettiin selkeänä kouluväkivaltatapauksen selvittämisen toimintamallissa. Jos kouluväkivaltatapauksen tiimoilta oli akuuttitilanne, jossa oli vakavampaa väkivaltaa, henkilökuntaa oli ohjeistettu soittamaan hätänumeroon. Poliisi liittyi tapauksen selvittämiseen luonnollisesti myös silloin, jos tapahtuneesta tehtiin rikosilmoitus. Koulupoliisitoiminta koettiin hyödylliseksi. Monella haastateltavista oli aiemman koulupoliisiyhteistyön ajalta kyseisen koulupoliisin yhteystiedot tallessa ja he konsultoivat kyseistä poliisia pohtiessaan esimerkiksi rikosilmoituksen tekemistä. Poliisi toimi osaltaan myös kouluttajan roolissa koulujen henkilökunnalle erikseen järjestetyissä koulutustilaisuuksissa.

H2: ”Konsultoin [koulun entistä koulupoliisia], kannattaako huoltajan tehdä rikosilmoitus, se on sellaista rajanvetoa ja poliisi toimii siinä minulle lainopillisena neuvonantajana.”

H3: ”Yläkoululla on kuitenkin jo - - fyysisesti aikuisia ihmisiä, niin että se akuutti väkivaltatilanne, niin kyllä se on niin, että poliisi mielusti nopeasti paikalle - - meillä on ollut kyllä hyvää yhteistyötä poliisin kanssa - - se on ensiarvoisen tärkeää, että on joku tuttu poliisi-ihminen, jonka kanssa, et sit ku tulee tämmönen [kouluväkivalta]tapaus, niin sitten mä voin soittaa sille ja kysyä, että - - onko tää rikosilmoitusasia ja kuka sen rikosilmoituksen tekee ja mites tässä kannattais edetä.”

H1: ”Se [koulupoliisitoiminta] on mun mielestä erittäin hyvää poliisien resurssien käyttöä, koska toinen vaihtoehto olis sitten, että sitä [kouluväkivaltatapausta] ruvettais sitten tutkimaan ja se vie huomattavasti enempi [poliisin] resursseja.”

H4: ”Jos akuutti [kouluväkivalta]tilanne tulee, niin poliisi tulee paikalle - - sitten, kun mä teen rikosilmoituksen, niin ne yleensä soittaa sitten seuraavana päivänä ja kysyy, että mitäs tässä nyt sitten tapahtukaan ja tehdäänkö tästä juttu ja saatteko soviteltua - - meillä on valvontakamerat tuolla, niin mä sitten aina nään, mitä tapahtuu - - ja lähetän poliisille pätkän, että näkevät, ketkä siinä on silminnäkijöitä, sivullisia ja osallisia - - ja meille järjestettiin [koulutuksen nimi] -koulutus tässä, niin silloin ennaltaehkäisevä poliisi tuli kertomaan meille [kaupunginosan nimi] alueen tilannetta ja radikalismien ehkäisystä.”

Kouluväkivaltatapausten selvittämisessä ja ennalta estämisessä mukana on joissakin kouluissa myös niin sanottuja kolmannen sektorin ja muun alan toimijoita. Näitä toimijoita olivat muun muassa seurakunta, kaupungin nuorisotyö ja sovittelutoimisto. Yksi haastateltavista kertoi koulun saaneen pysyväisrahoituksen kunniaväkivaltaa ennalta ehkäisevään toimenpideohjelmaan. Toimijoiden ennalta estävä työ koettiin tärkeäksi.

H1: ”-- seurakunta on enemmänkin väkivallan estämisen ja kouluviihtyvyyden kanssa, meillä on sitten erilaisia kerhoja ja välituntitoimintaa tai meillä on ollut liikuntaseuroista väkeä vetämässä kerhoja ja kattomassa, että mitenkä homma toimii, näillä yritetään sitten ennalta ehkäistä sitä [kouluväkivaltaa] - - näillä toiminnoilla harjoitellaan sitä yhteenkuuluvuuden tunnetta --kaupungin nuorisopalveluiden kanssa meillä on yhteistyötä jonkin verran sen kouluviihtyvyyden lisäämisen kanssa.”

H2: ”Kyllä nää [kouluväkivalta]tilanteet selvitetään koulun toimesta, että kolmannen sektorin toimijoita ei ole ollut mukana - - sovittelutoimistosta on aina välillä henkilö näissä tapauksissa mukana.”

H3: ”Ei meillä kyllä hirveesti oo [kolmannen sektorin tai muun alan toimijoita], niitä vois ihan hyvin olla - - - ja sitten kun yhteisöllisessä mielessä kun tehdään näitä niin ku luokkayhteisöjen hyvinvointia ja niin ku luokkahenkeä, et jonkun verran meillä tehdään kaupungin nuorisotyön kanssa yhteistyötä - - siinä vois ihan hyvin olla ihan mikä tahansa toimija, erityisnuorisotyö, seurakunnat sun muut - - mutta yksittäisten [kouluväkivalta]tapauksien selvittämisessä niillä [kolmannen sektorin tai muun alan toimijoilla] ei oo kyllä meillä ollut roolia.”

Sosiaalitoimen rooli kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallissa vaihteli eri koulujen välillä. Koulupoliisitoimintaa ei ollut enää missään haastateltavien johtamissa kouluissa, mutta haastateltavat hyödynsivät koulun entistä koulupoliisia konsultoivassa mielessä. Tämä poliisin ja rehtoreiden välinen yhteistyö koettiin keskeiseksi.

Seuranta ja tiedottaminen

Kun kouluväkivaltatapausta oli jo käsitelty ja toimenpiteitä tapaukseen liittyen tehty, niin tilanteen kehittymistä seurattiin. Seuranta toteutettiin usealla eri tavalla. Haastateltavien vastauksissa tuli ilmi, että seurantaa toteuttivat rehtorit, luokanohjaajat, välituntivalvojat ja sovittelutiimi. Seurantajaksolla keskusteltiin kuulumisista sekä kouluväkivallan tekijän että mahdollisen uhrin kanssa. Tietoa saatiin tarvittaessa myös oppilaiden vanhemmilta ja erilaisilla luokille teetettävillä ilmapiirikyselyillä.

H1: " - - siinä [kouluväkivaltatilanteen] selvittelyssä sovitaan yleensä joku tietty seuranta-aika, jonka jälkeen näitten nuorten ja nuorten ja huoltajien tai koko pesueen kanssa käydään palaveri ja katotaan, että kuinka on menty eteenpäin, jotta se ei jää siihen, että asia on käsitelty, mutta sen jälkeen sitä ei seurata - - tässä myöskin se kiusaaja saa oman äänensä kuuluviin - - ja sitten katotaan, että se [kiusaaja] saa tukea siihen asiaan - - katotaan siinä viikko kaks ja jos katotaan, että kaikki menee ok, niin ilmapiirikyselyitä luokalle ja ihan suoraan huoltajiltakin voidaan kysyä - - koululla on monia tilanteita, missä voidaan kysyä, että mitenkä menee ja millainen fiilis nyt on."

H2: "Kun asia on ensin selvitetty, niin kiusaamisjutuissa on aina seurantajakso, ensin viikko ja sitten uhri jututetaan, tarvittaessa voidaan toistaa viikoittain ja seurantajaksoa voidaan vaikka pidentää pariin viikkoon, sitten jututetaan molempia osapuolia ja jos kaikki on hyvin, niin sitten ei tule mitään jatkotoimenpiteitä."

Kouluväkivaltatapauksista tiedottamisessa oli toisistaan vähän poikkeavia toimintatapoja eri haastateltavien johtamien koulujen välillä. Pääasiallinen linjaus tapauksesta tiedottamiseen oli kuitenkin se, että muille oppilaille tai oppilaiden vanhemmille tiedotetaan tapahtuneesta kouluväkivaltatilanteesta lähinnä silloin, jos kyseessä ollut tapaus on ollut erittäin näkyvä ja keskustelua herättävä. Yleensä tilannetta käytiin läpi kuitenkin vain kouluväkivaltatapauksessa mukana olleiden henkilöiden kanssa. Koulun henkilökuntaa tiedotettiin tapahtumasta vaihtelevasti. Eräs haastateltavista toi esiin lisäksi tehtävänjaon keskeisyyden tapauksesta tiedottamisen suhteen.

H1: ”Tehtävänjaot [kouluväkivaltatapauksesta tiedottamisessa] myöskin sitten, että koululta päin kun ollaan huoltajiin yhteydessä tai kehen tahansa yhteydessä, niin me tiedetään, että kuka on yhteydessä ja mitä sanotaan, että se ei oo sellaista, että meillä useampi henkilö hoitaa samaa asiaa, koska se on sitten myöskin huonoa PR:ää koululle, että me ei tiedettäis, että mitä me tehdään täällä - - jos on lähdetty siitä että rikosilmoituksia on tehty ja se on ollut hyvinkin näkyvä tää tappelu, niin kyllä siitä on sitten tiedotettu henkilökunnalle, että missä mennään - - jos se on poliisin tutkinnassa silloin, silloin se on automaattisesti poliisin asia sitten tästä asiasta tiedottaa.”

H2: ”Henkilökuntaa tiedotan aina, oppilaita en tiedota... jos on semmoinen, minkä moni on nähnyt, niin annan opettajille ohjeet, että miten käydään asiaa luokassa läpi.”

H4: ”Jos ei oo tarve [tiedottaa kouluväkivaltatapauksesta], niin ei, tietenkin jos se tilanne on ollut vakava ja oikein näkyvä ja niin paljon silminnäkijöitä järkyttyneinä, niin silloin mäkin lähettäisin [opintohallintojärjestelmän nimi] -viestin koteihin.”

5.3 Toiminnan kehittäminen

Tässä alaluvussa käydään läpi haastateltavien kehitysehdotuksia kouluväkivaltatapauksen selvittämisen toimintamalleihin, henkilöstön kouluttamisen rooliin aiheen tiimoilta sekä haastateltavien kouluissa erityisen toimiviksi todettuja toimintamalleja.

Haastateltavat pohtivat oman koulunsa vahvuuksia kouluväkivaltatapauksen selvittämisen toimintamalleissa. Toimiviksi todettuja tekijöitä toimintamalleissa olivat haasteiden tunnistaminen ja tunnustaminen, koulun henkilökunnan inhimillinen asenne asioiden selvittämiseen, oikea-aikainen puuttuminen kouluväkivaltatilanteeseen sekä riittävä ajankäyttö selvittämiseen. Erään haastateltavan koulussa käynnissä oleva kunniaväkivaltaa ennalta ehkäisevä toimenpideohjelma koettiin tarpeelliseksi. Käytännössä toimiviksi toimintamalleiksi todettiin myös ne, että oppilas kertoo itse omin sanoin huoltajilleen tapahtuneesta sekä koulun ulkopuolisen toimijan osallistuminen kouluväkivaltatapauksen selvittämiseen.

H1: ”- - että huomataan ja tunnustetaan se, että jokaisella meillä on ongelmia ja että senkin ongelmakäyttäytyjän taustalla voi olla hyvinkin onneton tilanne kotona tai jossain muussa - - ihan mun mielestä se asenne ja inhimillinen empatia näiden asioiden hoitamiseen - - ja tällainen avoin tiedottaminen näistä asioista sillain - - että tällaista on tapahtunut ja tätä on asialle tehty.”

H2: ”Se, että [oppilaat, jotka ovat olleet mukana kouluväkivaltilanteessa] oppilaat kertoo itse sen tapahtuneen huoltajilleen, kun asiat on selvitetty, se yleensä viimeistään rauhoittaa oppilaat - - riittävä aika asian selvittämiseen, odotetaan, että haastateltava [oppilas, joka on ollut mukana kouluväkivaltilanteessa] on rauhoittunut riittävästi, mutta ei oo ehtinyt liikaa jutella muiden kanssa, ehkä se on niin kuin se oikea-aikaisuus siinä kuulemisessa.”

H3: ”Meillä on niin ku ihan suhteellisen hyvä tilanne esimerkiksi oppilashuollon resursoinnissa ja sitten mitä mä uskon - - meillä ei tarvii oppilaiden pelätä, että mitenköhän nuo opettajat reagoi tai että suuttuuko ne [jos heille kertoo kouluväkivallanteoista], että - - opettajien puolesta, niin opettajille kyllä uskaltaa tulla kertomaan, sitten ne [oppilaat] saattaa tietysti toisiaan pelätä.”

H4: ”Se nopea [kouluväkivaltilanteeseen puuttuminen, mutta ehkä se jälkipuinti ja toinen on kyllä, mä oon kokenut, että ulkopuolisen tahon mukaan tulo, niin se on ollut niin kun avuksi siinä, nuorisotoimi, seurakunta ja niin edelleen - -”

Avoin viestintä- ja vuorovaikutusympäristö sekä toimintakulttuuri koulussa koettiin keskeiseksi osaksi kouluväkivaltatapausten selvittämistä. Lapsilla ja nuorilla pitäisi olla turvallinen tunne siitä, että he voivat kertoa kouluväkivaltatapauksista koulun henkilökunnalle.

H2: ”Koen, että aikuisten ja lasten vastakkainasettelun purkaminen luo turvallisuudentunnetta, oppilaat tavallaan ymmärtää, että mekin ollaan vain ihmisiä.”

H3: ”Se on oikeesti varmaan mun työn isoin haaste, että miten sais semmoisen niin ku, sitä asiaa vietyä eteenpäin, niin ku yhteisöllistä oppilashuoltoa - - mitä paremmin oppilaat voi, niin sen helpompi ja luontevampi ja niin ku luottamuksellisempi ilmapiiri on sitten niitä mahdollisia yksittäisiä vakavia, fyysisiäkin, tilanteita niin ku selvittää, kun se perusilmapiiri on kunnossa.”

Haastateltavien johtamissa kouluissa henkilöstöä oli koulutettua vaihtelevissa määrin kouluväkivaltilanteiden kohtaamista varten. Kouluissa tunnistettiin mahdollinen lisäkoulutuksen tarve. Muutamassa koulussa oli oma turvaryhmä tai -tiimi, joka loi ohjeistukset kouluväkivaltilanteiden selvittämisen toimintamalleihin. Muuta henkilöstöä koulutettiin muun muassa perehdytyksen ja turvaryhmän tekemän turvallisuusohjeistusmateriaalin pohjalta.

H1: ”-- ei varsinaisesti kouluteta, mutta sitten näitä toimintamalleja käydään läpi, että mitä sellaisessa [kouluväkivalta]tilanteessa pitäisi tehdä sitten - - meillä on sitten tällainen turvaryhmä, joka tekee näitä ohjeistuksia tällaisissa tilanteissa - - sitten mahdollisesti sellaisissa tilanteissa, et jos tänne tulis vaikka joku pyssymies, niin se ois semmoinen, että pitää harjoitella.”

H2: ”Lukuvuoden alussa käydään nämä [toimintamallit] aina läpi, esimerkiksi kasvatuskeskustelut ja siis kirjatut käytännöt ja jos tulee uutta väkeä kesken lukuvuoden, niin pyrin aina perehdytyksessä käymään näitä asioita läpi.”

H3: ”Ihan yksittäisten väkivallantekojen kohtaamiseen ei ole ollut minun aikanaani mitään koulutusta ja edelleenkin varmaan johtuen siitä, että se ei ole se asia, mihin on koulutusta tarvittu, vaan enemmänkin, miten me tuetaan sitä luokan hyvinvointia -- mutta ilman muuta, jos olis semmoista oppilasainesta, että semmoinen ei toivottu fyysinen kontakti olisi täällä arkipäiväisempää, niin ehdottomasti pitäisi olla sitten sitä AVEKKI-koulutusta (Aggressio, Väkivalta, Ennaltaehkäisy, Kehittäminen, Koulutus, Integraatio) tai vastaavaa.”

H4: ”Turvatiimi on ja tällä hetkellä on pohdittu tällaisten uhkaavien tilanteiden koulutustautumista, samalla meillä on koulututtanut muutama erityisopettaja tähän ART (Aggression Replacement Training) väkivaltaisen oppilaan kohtaamisen näihin otteisiin, on pohdittu myös sitä, että pitäiskö sitä laajentaa enemmänkin, mutta kun tällä hetkellä ei oo niitä [kouluväkivalta]tilanteita - - sitten juuri tää [koulutuspäivän nimi] -koulutus, eli niin ku [väkivallan] tunnistamista - - meillä on semmoinen haastavien tilanteiden ohjeistus, että mitä pitää tehdä, jos jotain sattuu, meillä on turvallisuuskansio, niin sieltä löytyy aina ohjeita tilanteille, mutta tavallaan kun se tilanne tapahtuu, niin ethän sä mene sinne kansiolle”

Haastateltavilla oli monipuolisia ja selkeitä kehitysehdotuksia kouluväkivallan selvittämisen toimintamalleja varten. Kehittämisen kohteiksi keskusteluissa tulivat esiin muun muassa selvitysprosessien ja toimintamallien tarkempi kuvaaminen, raportoimisen rooli, ennalta estävä työ, kouluttaminen, ulkopuolisten tahojen tiiviimpi osallistaminen koulun toimintaan ja hallinnollinen yhteistyö. Haastateltavien mielestä keskeistä on nähdä konfliktin lisäksi mahdolliset taustatekijät oppilaan elämässä, jotka saattavat vaikuttaa konfliktin syntymiseen. Taustoja tarkastelemalla voidaan kohdistaa tarkoituksenmukaisemmin mahdolliset tukitoimenpiteet.

H1: ”- - että kun asioita tutkitaan, niin mun mielestä taustoista täytyy ottaa selvää, että saako nää nuoret sitten siihen omaan elämäänsä tukea - - vielä enempi tällaista monen eri hallintotahon yhteistyötä, että mä esimerkiks haluisin, että kouluissa ois nuorisotyöntekijöitä, jotka vois olla täällä kuuntelevana korvana - - niin kuin aikuisen

mallina, että aika monelta asialta vältyttäis, jos meillä ois semmoisia, mitä kouluissa on ollu näitä koulumummoja ja koulupappoja tai koulukoiria tai jotain muita semmoisia.”

H2:” - - koulutusta pitäisi olla enemmän, tietoa siitä, miten saat ihmisestä kaivettua sellaista ulos, mitä he eivät halua kertoa - - ja toimintatapojen avaaminen ja tapausten kirjaaminen tarkemmin - - koulupoliisi oli äärettömän hyvä juttu, poliisi pääsi tekemään tuttavuutta oppilaiden kanssa vielä silloin, kun mitään ei ollut tapahtunut, niin se oli helpompi sitten selvittää niitä tapahtuneita asioita, kun kasvot olivat tutut - - [koulupoliisi] antoi henkilökunnalle tietoa ja osaamista ja madalsi kynnystä ottaa yhteyttä - - usein konfliktin takana on jotain ihan muuta, jommalla kummalla on erittäin hankala tausta ja jos koti ei ole yhteistyöhaluinen selvittämään asioita ennen tällaista [väkivalta]tilannetta, niin ei voida oikein kohdistaa lastensuojelutoimenpiteitä, siksi voi olla myös hyvä asia, että kun tilanne kärjistyy koulussa, niin päästään auttamaan myös kotioloissa.”

H4: ”No ehkä juuri sama kuin tapaturmissa tai missä tahansa, että se [kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen] prosessi ois selkeä, että kyl meillä on kaikki prosessit vähän niin kuin, että ei ne oo ihan selkeitä, esimerkiksi oppilaan tuen prosessi, että ehkä niitä [prosesseja] kannattais avata ja kuvata.”

H3: "- - jotenkin toivois, että siihen ennalta ehkäisevään työhön riittäisi resursseja ja työkaluja kaikilla tahoilla.”

Haastateltavat tunnistivat jäsennellysti oman koulunsa toimintamallien vahvuudet ja toisaalta kehittämisen kohteet. Kouluväkivaltatilanteiden toimintamallit olivat osin vakiintuneita ja luonnollisena osana henkilöstön perehdytysprosessia. Toimintamallien standardisoimiselle koettiin kuitenkin tarvetta. Kouluväkivaltatilanteet syntyvät usein arvaamatta ja äkillisesti, jolloin ei ole aikaa käydä tarkastamassa kirjallista toimintamalliohjeistusta tilanteeseen. Jos toimintamallit kuvattaisiin mahdollisimman tarkasti ja tarkoituksenmukaisesti, ne jäisivät mahdollisesti tehokkaammin henkilöstön mieleen.

6 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI

Tässä luvussa arvioidaan opinnäytetyössä tehtyä tutkimusta ja tutkimusprosessia itsessään erilaisten arviointikriteerien pohjalta. Kaikkien tutkimusprosessin osa-alueiden tulee kestää kriittistä tarkastelua. Keskeistä tutkimuksen arvioinnissa on myös eettinen näkökulma eli ovatko tutkimuseettiset tekijät huomioitu tutkimusprosessissa. Tätä opinnäytetyön tutkimusta arvioidaan *uskottavuuden, siirrettävyyden, varmuuden ja vahvistuvuuden kriteereillä* (Eskola & Suoranta 2008, 211-212). Lisäksi arvioidaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen mukaan muun muassa tutkimuslupaani liittyviä asioita, tutkimusaineiston säilyttämistä ja viittauskäytänteitä. Lopuksi pohditaan tutkimusmenetelmän sopivuutta ja tutkimuksen perusteltavuutta.

Uskottavuuden kriteerillä tarkoitetaan tutkijan määrittämien käsitteellistysten vastaavuutta tutkittavien todellisiin käsityksiin (Eskola & Suoranta 2008, 211). Opinnäytetyön teoriataustaa kirjoittaessa kouluympäristöön ja siihen liittyvä lähikäsitteistö tulivat tutuiksi. Jonkin verran haastatteluissa tuli kuitenkin eteen, lähinnä hallinnollista, käsitteistöä, joka ei ollut ennalta tuttua. Haastateltavien käsitteiden tarkennusten ja jälkikäteisen tiedonhaun avulla käsitteiden sisältö tuli kuitenkin ymmärrettäväksi, mitkä osaltaan olivat varmistamassa tutkimuksen uskottavuutta.

Siirrettävyyden kriteeri viittaa tutkimustulosten tietynlaiseen yleistettävyyteen ja mahdolliseen osittaiseen soveltamiseen muissa asiayhteyksissä (Eskola & Suoranta 2008, 211). Tutkimustulosten siirrettävyys on rajallista, koska toiminnan perusteet yläkouluissa on pitkälti perusopetuslaissa säädelty. Perusopetuslaki kattaa luokat 1-9, ja esimerkiksi lukion toimintaa säätelee jo eri laki, Lukiolaki (21.8.1998/629). Tutkimustuloksia on näin ollen mahdollista soveltaa joiltakin osin lähinnä alakoulun kontekstissa.

Tutkimuksen *varmuutta* tarkastelemalla otetaan huomioon tutkijan mahdolliset ennakkoon muodostuneet käsitykset ja olettamukset tutkimusaiheesta (Eskola & Suoranta 2008, 212). Tällaiset ennakkokäsitykset ja -olettamukset saattavat tiedostamatta ja tahattomasti ohjata tutkijan tutkimusotetta, tutkimusmenetelmän soveltamista ja tulosten analysoimista. Tavoitteena opinnäytetyössä oli mahdollisimman neutraali ja puolueeton tulosten

raportoiminen sekä tulkitseminen. Mahdollisia ennakkokäsityksiä ja –olettamuksia pyrittiin rajoittamaan tutustumalla kattavasti tutkimusaiheeseen liittyvään teoriakirjallisuuteen ja muihin koulumaailman ohjeistuksiin.

Tutkimuksen *vahvistuvuutta* ilmennetään siten, että aiempi tutkimus tutkimusaiheesta vahvistaa ja tukee tutkijan tekemiä tulkintoja omasta tutkimusaineistostaan (Eskola & Suoranta 2008, 212). Tässä opinnäytetyössä teoriataustan voidaan nähdä tukevan tutkimusaineistosta tehtyjä tulkintoja. Opinnäytetyön tuloksia voidaan rinnastaa aiempiin kouluväkivaltaa käsitteleviin tutkimuksiin ja tutkimuksia vertailemalla löydettiin yhtäläisyyksiä.

Tutkimusta arvioidaan myös yleisesti tunnettujen, hyvien tieteellisten käytäntöjen kautta. Suomen tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjetta (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012, 6) mukailten tarkastellaan tämän opinnäytetyön tutkimuslupa-asioita, viittauskäytänteiden asianmukaisuutta, raportoinnin tarkkuutta, sekä hankitun tutkimusaineiston käsittelyyn ja säilyttämiseen liittyviä tekijöitä.

Tutkimushaastatteluita ja opinnäytetyön tekoa varten haettiin tutkimuslupa kaupungin koulutoimesta tai muuten tutkimuslupa-asioista vastaavalta henkilöltä. Tutkimuslupaa piti anoa, koska tutkimuksessa oli tarkoitus haastatella perusopetuksen henkilöstöä. Jokaiseen haastatteluun saatiin lupa.

Tutkimuksessa käytettiin Poliisiammattikorkeakoulun määrittämiä viittauskäytänteitä. Viittauksia pyrittiin käyttämään huolellisesti, jotta tutkijan omat näkemykset ja tulkinnat, haastateltavien kertomukset ja teoriakirjallisuus erottuisivat toisistaan selkeästi. Huolellisuutta ja tarkkuutta tavoiteltiin myös tutkimuksen toteuttamisen ja tutkimustulosten raportoisessa. Tutkimuksen toteuttaminen -luvussa kuvattiin tarkasti koko tutkimusprosessin läpileikkaus ja perustelut jokaiselle tutkimuksen tekoon liittyvälle valinnalle. Tutkimustuloksia raportoitaessa otettiin huomioon anonymiteettitekijät, joilla pyrittiin häivyttämään kaikki tunnistettavat osat haastateltavien vastauksista. Näillä tavoilla on pyritty varmistamaan tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimusaineistoa hyödynnettiin hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti vain tähän ennalta osoitettuun tutkimukseen. Haastateltaville kerrottiin, että aineistoa ei tulla käyttämään mihinkään muuhun tarkoitukseen. Aineistoa säilytettiin tietoturva huomioiden tutkijan omalla tietokoneella ja omassa älypuhelimessa, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Opinnäytetyön hyväksymisen ja julkaisemisen jälkeen tutkimusaineisto poistetaan molemmilta laitteilta. Haastateltaville kerrottiin aineiston käyttötarkoituksen lisäksi myös aineiston säilyttämisestä ja tuhoamisesta.

Tutkimusmenetelmän soveltuvuutta tutkimukseen on keskeistä niin ikään arvioida. Tutkimuksen tutkimusmenetelmänä oli teemahaastattelu. Haastatteluiden avulla pyrittiin vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin ja tavoitteessa onnistuttiin. Haastateltavilta saatiin monipuolisia kertomuksia ja kokemuksia tutkimusaiheeseen liittyen. Tutkimusmenetelmän suoma tietynlainen vapaus piti keskustelun sujuvana. Toisaalta tietynlaisten raamien asettaminen haastattelulle ennalta tuki tutkimuksen tavoitteiden saavuttamista.

Haastateltavien määrä oli tähän opinnäytetyötutkimukseen riittävä. Haastateltavien määrän riittävyyttä perustellaan siten, että haastateltavat antoivat keskenään samanlaisia vastauksia yllättävänkin paljon. Vastausten samankaltaisuuden voidaan ajatella johtuvan esimerkiksi koulujen toiminnan lakisääteisydestä. Haastateltavat ja haastateltavien koulut olivat kuitenkin keskenään melko erilaisia. Haastateltavien koulujen oppilas- ja henkilöstömäärät olivat keskenään poikkeavia, koulut sijaitsivat maantieteellisesti toisistaan erillään ja eri tyyppisissä kaupunginosissa sekä haastateltavina oli eri sukupuolia.

Tutkimuksen haasteena oli kouluväkivalta-käsitteen monitulkintaisuus. Kiusaamisen koettiin sisältyvän kouluväkivalta-käsitteeseen, mutta se haluttiin silti osaltaan erottaa käsitteestä. Kiusaamisen ja kouluväkivallan osittainen päällekkäisyys tuli useasti ilmi. Myös henkisen väkivallan ja kiusaamisen käsitteet ymmärrettiin osin erillisenä ja osin päällekkäisinä. Haastateltavien kertomien käytännön esimerkkien kautta saatiin kuitenkin luotua yhteinen ymmärrys kouluväkivallan käsitteestä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSHAASTEET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata ja ymmärtää, millaisia toimintamalleja esimerkkiyläkouluilla on kouluväkivaltatapausten läpikäymiseen ja jälkiselvittämiseen. Lisäksi opinnäytetyössä tarkasteltiin eri toimijoiden roolia kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallissa. Tässä luvussa käsitellään keskeisimpiä tutkimustuloksia ja verrataan niitä aiempiin kouluväkivaltaa käsitteleviin tutkimuksiin. Keskeisimmät tutkimustulokset käydään tutkimuskysymyksittäin läpi ja luvussa esitellään haastatteluaineiston perusteella tehtyjä kehitysehdotuksia ja –tarpeita kouluväkivallan selvittämisen toimintamalleihin. Lisäksi luvussa pohditaan opinnäytetyön tutkimustulosten hyödyntämisen mahdollisuuksia ja asetetaan mahdolliselle jatkotutkimukselle tavoitteita.

Kaikissa esimerkkiyläkouluissa ilmeni kouluväkivaltaa. Oppilaat kohdistivat väkivaltaa lähinnä toisia oppilaita kohtaan. Pojat käyttivät enemmän fyysistä väkivaltaa ja tytöt enemmän henkistä väkivaltaa. Tämän kaltaista, eri sukupuolten välistä, eroavuutta väkivallan muodoissa tukee myös aiempi tutkimus (Smith 2016, 15). Henkilökuntaan kohdistuvat kouluväkivaltatapaukset olivat harvinaisia kaikissa haastateltavien kouluissa. Tyypillisimmäksi kouluväkivaltatapaukseksi haastateltavat määrittivät toverillisen painimisen muuttumisen väkivallaksi. Kunniaväkivallan ilmenemisestä kouluympäristössä mainittiin myös. Koska kaikissa kouluissa ilmeni kouluväkivaltaa, kouluilla oli näin ollen jonkinlaisia kokemuksia kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleista.

Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallit

Eri esimerkkikoulujen välillä oli paljolti samanlaisia toimintatapoja ja kurinpitotoimia kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleissa. Tämän syynä on varmaankin se, että perusopetuslaki määrittää pitkälti mahdollisuudet erilaisiin kurinpitotoimiin. Perusopetuslain 7 luvun 36§:n mukaan kurinpitotoimina voidaan käyttää muun muassa puhuttelua, jälki-istuntoa (enintään 2 tuntia), kirjallista varoitusta ja määräaikaista erottamista koulusta (enintään 3 kuukautta). Akuutissa kouluväkivalatilanteessa perustoimintamalli esimerkkiyläkouluissa oli aktiivisen toiminnan keskeyttäminen, mukana olleiden oppilaiden ja silminnäkijöiden puhuttaminen sekä huoltajiin yhteydessä oleminen. Perusopetuslain määrittämien kurinpitotoimien lisäksi erityisen toimivaksi malliksi koettiin kasvatustyöskustelumalli, jossa

haastateltavien mukaan oppilas soittaa henkilökunnan kanssa käymänsä keskustelun jälkeen valvotusti huoltajalleen ja kertoo omin sanoin tilanteesta.

Kouluväkivaltatilanteet arvioidaan aina yksilökohtaisesti ja mikäli tilanne on tavanomaista vakavampi, tapahtuneesta tehdään rikosilmoitus ja/tai lastensuojeluilmoitus. Rikosilmoituksen tekemisessä on erilaisia tapoja, joissa koulun rooli on joko aloitteellinen tai oppilasta ja hänen huoltajiaan ohjeistava. Rehtorit kertoivat tekevänsä esimerkkiyläkouluissa rikosilmoitukset pääasiassa itse, koska olivat olleet näissä vakavammissa kouluväkivaltatekojen selvittämisisä kiinteästi mukana. Haastateltavat kokivat henkilöstön myös arkailevan jonkin verran esimerkiksi omien pankkitunnustensa käyttöä rikosilmoitusta tehdessä. Rikosilmoituksen tekemisen ajateltiin samalla osoittavan oppilaille, että kyseessä on vakava asia ja koulu puuttuu erilaisin toimenpitein tällaiseen käytökseen, joka ei ole koulussa hyväksyttyä. Yhden aiemman tutkimuksen mukaan koulun henkilöstön on tarkoitus osoittaa ymmärrystä uhria kohtaan, mutta toisaalta rikosilmoituksen tekemällä asettaa seuraamus teosta tekijälle (Vainik, 2017 81-82). Eräs haastateltavista kertoikin tekevänsä tapauksista yleensä rikosilmoituksen, muttei toivonut sen välttämättä johtavan kovin pitkälle rikosprosessissa.

Jos poliisi päättää tutkia kouluväkivaltatapausta, koulun puolesta ei näin ollen välttämättä tule muita kurinpitotoimia. Haastateltavat viittasivat "*ne bis in idem*" -oikeusperiaatteeseen, jonka mukaan samasta asiasta ei pidä "tuomita" kahdesti. Kurinpitotoimia ja jälkiseuraamuksia kohdistettiin tavallisesti tekijään, jos poliisi ei lähtenyt tutkimaan tapausta sen tarkemmin.

Oppilaan kohdistuessa väkivaltaisen toimintansa koulun henkilökuntaan, selvittäminen tapahtuu ensisijaisesti työsuojelun toimesta. Työnantaja ottaa tällöin kantaa tilanteeseen, tapauksesta tehdään merkintä sähköiseen tietojärjestelmään ja selvitetään työterveyshuollon tarve asian hoidossa. Tietysti tilanteessa on keskeistä huomata kohdistaa myös kouluväkivallan tekijään esimerkiksi oppilashuollon prosesseja.

Keskeistä haastateltavien mukaan kouluväkivaltatapauksien selvittämisessä oli pyrkiä näkemään tapahtuneen väkivaltateon taustalle. Tällä tarkoitetaan sitä, että rikosilmoitusten, lastensuojeluilmoitusten ja kurinpitotoimien jälkeen on tärkeää pysähtyä hetkeksi miettimään, mitkä taustasyt mahdollisesti ovat ajaneet oppilaan toteuttamaan väkivaltateon. Väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla voivat olla esimerkiksi heikot sosiaaliset verkostot, hyperaktiivisuus, perheen sisäiset konfliktit tai epäonnistumisen tunteet opintojen suorittamiseen liittyen (U.S.

Department of Health and Human Services 2001). Taustasyy voi löytyä myös yksilöiden välisistä vuorovaikutussuhteista tai sosiaalisista ja kulttuurisista tekijöistä (Robinson ym. 2012, 184). Kouluväkivaltateon taustaa tarkastelemalla voidaan tukitoimia kohdistaa tarkoituksenmukaisemmin ja mahdollisesti näin ennalta ehkäistä muita kouluväkivallantekoja.

Kouluväkivaltatapausten selvittämisen jälkeen kaikissa esimerkkiyläkouluissa tilanteen kehittymistä seurattiin. Seuranta toteutettiin eri tavoin. Joissakin esimerkkikouluissa rehtori oli vahvasti mukana seurantaprosessissa, kun taas toisissa kouluissa vastuu seurannasta keskittyi lähinnä kouluväkivaltatilanteessa mukana olleiden oppilaiden omille, ohjaaville opettajille. Seuranta toteutettiin muutamasta päivästä viikkoihin ja kuukausiin. Näillä seurantajaksoilla opetushenkilöstö tai rehtorit keskustelivat sekä kouluväkivaltateon uhrin että tekijän kanssa. Välillistä seuranta toteutettiin myös erilaisten luokille suunnattujen ilmapiirikyselyiden avulla.

Pääasiassa kouluväkivaltatapaukset hoidettiin vain tapaukseen liittyvien henkilöiden kesken. Jos kouluväkivaltatapaus oli kuitenkin ollut koulussa näkyvä, tapahtuneesta tiedotettiin myös tilanteeseen liittymättömien oppilaiden vanhempia. Koulun muulle henkilökunnalle tapauksista kerrottiin vaihtelevasti. Jos tapauksesta oli perusteltua tiedottaa muiden kuin tilanteessa mukana olleiden oppilaiden vanhempia, katsottiin tärkeäksi sopia etukäteen tarkasti eri henkilöiden roolit tiedon jakamisessa. Tämän tavoite oli, että koulusta annettaisiin mahdollisimman yhdenmukaista tietoa tapahtuneesta. Samalla ajateltiin, että näin toimien koulu antaisi myös ammattitaitoisen kuvan toiminnastaan tapauksen selvittämisen suhteen.

Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleissa ei oltu missään esimerkkikoulussa huomioitu järjestelmällistä kouluväkivaltatapausten tilastoimista. Kaikista kouluväkivaltatapauksista tehtiin merkintöjä eri koulujen erilaisiin tietojärjestelmiin. Tilastot on siis mahdollista tehdä takautuvasti, kunhan osaa etsiä tietoa monipuolisesti kaikista tietojärjestelmistä. Tilastoimisen haasteeksi koettiin kouluväkivalta- ja kiusaamistilanteiden moninaisuuden vuoksi niiden kategorisoiminen ja nimeäminen.

Eri toimijoiden roolit kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleissa

Kouluterveydenhuollon rooli kouluväkivaltatapauksissa näkyi sekä heti akuutin tilanteen selvittämisessä että seurantajaksolla. Usein akuutin kouluväkivaltatapauksen jälkeen tehtiin

oppilaille saman tien tarkastus mahdollisten ulkoisten vammamerkkien todentamiseksi. Kun tapauksen alkuvaihe oli selvitetty, harkittiin, tarvitsevatko tilanteessa mukana olleet oppilaat esimerkiksi koulupsykologin palveluita. Yhdessä esimerkkikoulussa oli lisäksi oma oppilashuoltoryhmä, jossa tapauksia käytiin selvittelyiden jälkeen vielä yhdessä läpi. Oppilashuoltoryhmässä toimivat rehtori, apulaisrehtori, koulukuraattori, koululääkäri ja erityisopettajat. Oppilashuoltoryhmän toiminnan tavoitteena oli kertoa tapahtuneesta ja tehdä esityksiä kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen toimintamallien kehittämiseksi.

Sosiaalitoimi oli vaihtelevasti mukana eri koulujen arjessa. Kouluväkivaltatilanteiden sattuessa tehtiin toisinaan lastensuojeluilmoitus, joka satoi sosiaalitoimen mukaan tilanteen selvittämiseen. Rehtoreilta pyydettiin toisinaan lausuntoja oppilaan käyttäytymisestä koulussa huostaanottopäätöksen tueksi. Osassa kouluista useammalla oppilaalla oli lisäksi jo ennestään sosiaalipuolen kontakti, sillä he olivat lastensuojelulaitosten tai nuorisokotien asiakkaita. Yhteistyö koulun ja sosiaalitoimen välillä koettiin sekä toimivaksi että paikoin haasteelliseksi. Haasteellisuus liitettiin lähinnä sosiaalipuolen vajavaisiin resursseihin. Koulut toivoivat, että sosiaalipuolen asiakaskontakteissa olisi jatkuvuutta ja samat virkailijat käsittelisivät aina samojen oppilaiden asioita. Erityisen hyväksi sosiaalipuolen toiminnaksi eräs haastateltava totesi sosiaalihuollon kokousten järjestämisen koululla. Kun kyseiset kokoukset järjestettiin koululla, huoltajien ja oppilaiden oli vaivatonta tulla paikalle.

Poliisin rooli oli näkyvimmillään akuutissa, kouluympäristössä tapahtuvassa, väkivaltatilanteeseen puuttumisessa ja rikoksen tutkintaprosessissa. Haastatellut rehtorit hyödynsivät työssään poliisia myös konsulttina. Entisiä koulupoliiseja tai rehtoreille muuten tutuksi tulleita poliiseja konsultoitiin muun muassa pohdittaessa rikosilmoituksen tekemistä. Toisinaan entiset koulupoliisit kävivät kouluilla kertomassa kouluväkivallan tekijöille esimerkiksi rikosprosessin etenemisestä ja mahdollisista seuraamuksista. Poliisien kerrottiin myös pitävän erilaisia koulutuksia kouluväkivaltaan ja muihin aiheisiin liittyen. Poliisiyhteistyö koettiin kaiken kaikkiaan tärkeäksi kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen toimintamallissa. Tätä haastateltavien mielipidettä tukee tutkimustieto siitä, että poliisille ilmoitettaessa materiaan ja oppilaaseen kohdistuvasta väkivallasta, on kiusaaminen näyttänyt loppuvan tämän toimenpiteen jälkeen kokonaan (Mäntylä ym. 2013, 110-111).

Kolmannen sektorin ja muiden alojen toimijat olivat erilaisissa rooleissa mukana kouluväkivaltatilanteisiin liittyen. Näitä toimijoita olivat esimerkiksi kaupungin nuorisotyö, seurakunta ja urheiluseurat. Pääasiassa näiden eri toimijoiden roolin katsottiin olevan kouluväkivallan ennalta ehkäisemisessä esimerkiksi erilaisten kouluviihtyvyyttä parantavien tapahtumien tai kerhojen järjestämisen kautta. Tällainen ennalta ehkäisevä työ koettiin tärkeäksi. Kouluväkivaltatapausten selvittämisessä kolmas sektori ja muiden alojen toimivat olivat vähäisesti mukana. Sovittelutoimiston mainittiin olleen toisinaan mukana tapauksia selvitettäessä.

Kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamallien kehittäminen

Kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen toimintamallien kehittämisessä nostettiin esiin seuraavia ehdotuksia. Perustavanlaatuisena kehitysehdotuksena oli toimintamallien selkeyttäminen ja vakiinnuttaminen. Haastateltavat kokivat tärkeäksi, että koulun henkilöstöllä olisi muistissaan kouluväkivaltatilanteen sattuessa selkeä ja yksiselitteinen toimintamalli tilanteeseen reagoimiseen ja sen selvittämiseen. Usealla koululla oli kirjallisia ohjeistuksia kouluväkivaltatilanteisiin, mutta monesti ohjeistusten lukeminen jäi opetushenkilöstön oman vastuun varaan. Tositilanteen sattuessa haastateltavat kokivat, että silloin ei ollut enää aikaa paneutua olemassa oleviin ohjeistuksiin.

Lisäkoulutukselle ja eri koulujen väliselle yhteistyölle nähtiin tarvetta ja tarpeen ajateltiin tulevaisuudessa vielä lisääntyvän. Keskeisiksi koulutussisällöiksi määriteltiin esim. uhkaavan henkilön toiminnan pysäyttäminen tai tällaiseen toimintaan reagoiminen (ääriesimerkkinä tästä mahdollinen kouluampuja), kouluväkivallan tunnistaminen sekä kunniaväkivaltatilanteisiin liittyvät asiatekijät. Jonkin verran kouluissa olikin koulutettu henkilöstöä erilaisin menetelmin kouluväkivallan kohtaamiseen. Useimmiten kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleja käytiin henkilöstön perehdytyksessä läpi ja paikoittain jopa vuosittain. Koulujen välisen yhteistyön ajateltiin tuovan uusia ajatuksia omaan kouluympäristöön. Eri tahojen kanssa tehtävän yhteistyön ja henkilöstön kouluttamisen onkin todettu vähentävän henkilöstön kuormittumista (Carmody 2012, 183).

Kouluväkivaltaa ennalta estävän työn roolia korostettiin myös toimintamallien kehittämistä ajateltaessa. Kolmannen sektorin ja muiden alojen toimijoiden työ kouluväkivallan ennalta estämisessä koettiin tärkeäksi. Eräs haastateltavista toivoi kouluympäristöön nuorille lisää

"kuuntelevia korvia". Tällä tarkoitettiin sitä, että kouluissa voisi olla enemmän juuri esimerkiksi nuorisotyöntekijöitä tai koulumummoja ja –pappoja, jotka viettäisivät nuorten kanssa koulussa aikaa. Luotettavan aikuisen läsnäolon nuorten arjessa koettiin hyväksi kanavaksi nuorille purkaa mieltään ja ajatuksiaan. Pääasiallisesti kaikki ulkoisten toimijoiden järjestämä, kouluviihtyvyyttä lisäävä, toiminta koettiin tarpeelliseksi kouluväkivaltatapausten ennalta estämisessä.

Keskeistä haastateltavien mielestä oli ylipäänsä avoimen vuorovaikutuskulttuurin luominen ja sen ylläpitäminen kouluympäristössä. Tässä nähtiin paljon myös kehittämisen tarvetta kouluissa. Avoin ja turvallinen vuorovaikutusympäristö mahdollistaa sen, että esimerkiksi tieto väkivaltatapauksista tulee nopeammin opetushenkilöstön tietoon. Tärkeäksi koettiin myös koulun henkilöstön inhimillinen suhtautuminen ja asenne kouluväkivaltatapausten selvittämisessä. Eräs haastateltavista koki perusturvallisen vuorovaikutusympäristön luovan vahvan pohjan koulu yhteisölle ylipäänsä kouluväkivaltatilanteiden kohtaamiseen. Kun arkipäiväinen vuorovaikutus oli laadukasta, osattiin paremmin kohdata myös koulu yhteisöä kohtaavat kouluväkivaltatapaukset.

Tämän opinnäytetyön tuloksia voidaan esimerkiksi seuraavilla tavoilla. Esittelemällä ja tuomalla tietoisuuteen jo käytössä olevia kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleja voidaan näitä toimintamalleja myös jatkokehittää. Selkeät kehitysehdotukset ja toisten, omista poikkeavien, toimintamallien vertaaminen omiin toimintamalleihin mahdollistaa uusien näkökulmien löytämisen sekä toimintamallien muuttamisen toimivammiksi. Vertailuiden ja tiedonvaihdon kautta tehty kehittäminen auttaa yhdenmukaistamaan toimintamalleja. Yhdenmukaiset toimintamallit tehostavat toimintaa myös siltä osin, että työntekijöiden vaihtaessa koulua, heidän on helppo omaksua uuden koulutavat toimia. Tämä samalla kannustaa paitsi toimintamallien tarkkaan kuvaamiseen myös raportoinnin kehittämiseen, jotta tuloksia erilaisista toimintatavoista voitaisiin arvioida. Työ selkeyttää eri toimijoiden roolia kouluväkivallan selvittämisessä. Tämä auttaa eri toimijoita ymmärtämään toisten rooleja toimintamallissa ja kannustanee lisäämään yhteistyötä eri tavoin.

Jatkotutkimusta kouluväkivallasta on syytä tehdä ainakin ennalta ehkäisemisen ja eri toimijoiden yhteistyön kehittämisen näkökulmasta sekä tehokkaista kouluväkivaltaan puuttumisen keinoista oppilaiden näkökulmasta. Ennalta ehkäisemisen keinojen ollessa mahdollisimman tehokkaita, kouluväkivaltatapausten määrä saataisiin ehkä jopa vähenemään

tai ainakin sen mahdollista lisääntymistä estettyä. Kouluväkivaltateemaan liittyy useita eri toimijoita ja siksi saumattoman yhteistyö heidän välillään on tärkeää. Toimijat voisivat näin tukea toisiaan ja samalla toiminta tehostuisi. Oppilaiden oman näkökulman tuominen kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen toimintamallien tehokkuuteen lisääisi ymmärrystä siitä, lopettaako näin toimiminen käytännössä kouluväkivallan yksilötasolla ja onko sillä vaikutusta yleisemminkin vai jatkavatko väkivallan tekijät samalaista toimintaansa. Samalla voitaisiin arvioida, miten koulun muihin oppilaisiin vaikuttaa kouluväkivaltatilanteet ja niiden selvittäminen, ja miten se mahdollisesti muuttaa heidän omaa toimintaansa.

LÄHTEET

Aitken, Stuart C. & Colley III, Donald E. 2011: Schoolyard violence. Teoksessa Paludi, Michele A. (toim.) 2011: The psychology of teen violence and victimization: Volume 1: from bullying to cyberstalking to assault and sexual violation. Santa Barbara: Praeger., 83-104.

Anttila, Pirkko 2014: Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Helsinki: Metodix. Luettavissa: <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta>.

Luettu 17.4.2018.

Austin, Shelia M. & Reynolds, Glenda P. & Barnes, Shirley L. 2016: School leadership and counselors working together to address bullying. Reading Improvement 2016: Vol. 53 Issue 4, 188-194.

Benyik, Laura & Kohen, Samuel B. 2011: Nuoret tappajat kouluissamme. Valkeakoski, Elekieli.

Boulton, Michael J. & Hardcastle, Katryna & Down, James & Fowles, John & Simmonds, Jennifer A. 2014: A comparison of preservice teachers' responses to cyber versus traditional bullying scenarios: similarities and differences and implications for practice.

Journal of Teacher Education 2014: Vol. 65 Issue 2, 145-155.

Bradshaw, Catherine P. & Pas, Elise T. & Debnam, Katrina J. & Johnson, Sarah Lindstrom 2015: A focus on implementation of positive behavioral interventions and supports (PBIS) in high schools: associations with bullying and other indicators of school disorder. School Psychology Review 2015: Vol. 44 Issue 4, 480-498.

Carmody, Moira 2012: Young people, ethical sex and violence prevention. Teoksessa Saltmarsh, Sue & Robinson, Kerry & Davies, Cristyn (toim.) 2012: Rethinking school violence: theory, gender, context. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 167-183.

Cowie, Helen & Myers, Carrie-Anne 2016: Bullying among university students: cross-national perspectives. Abingdon: Routledge.

Dupper, David R. 2013: School bullying: new perspectives on a growing problem. New York: Oxford University Press.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 1. painos. Tampere: Vastapaino. Luettavissa: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-035-6>. Luettu: 17.4.2018.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2010: Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 26 - 44.

Frey, Lawrence, Botan, Carl & Krepps, Gary 2000. Investigating communication. Introduction to research methods. 2nd ed. Boston: Allyn & Bacon.

Gorbett, Kelly 2013: School violence and at-risk students. Teoksessa Dunlap, E. Scott (toim.) 2013: The comprehensive handbook of school safety. Boca Raton, CRC Press, 109-120.

Herkama, Sanna 2012: Koulukiusaaminen: loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vertaissuhteissa. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta, viestintätieteiden laitos. Väitöskirja. Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40393/978-951-39-4914-3.pdf?sequence=1>. Luettu: 10.11.2017.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hofstede Insights 2018: Country comparison Finland. Verkkosivu. Luettavissa: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/finland/>. Luettu: 28.4.2018.

Kauppi, Teemu 2015: Opettaja kiusattuna - Peruskoulun opettajien kokemuksia vertaisraajat ylittävästä kiusaamisesta. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta, viestintätieteiden laitos. Väitöskirja. Luettavissa:

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/45843/978-951-39-6202-9_vaitos23052015.pdf?sequence=1. Luettu 10.11.2017.

KiVa Koulu –toimenpideohjelma 2018: Vanhempien opas -toimenpiteet koulussa. Verkkosivu. Luettavissa: http://www.kivakoulu.fi/toimenpiteet_koulussa. Luettu 6.5.2018.

Kärnä, Antti 2012: Effectiveness of the KIVA antibullying program. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, psykologian laitos. Väitöskirja.

Luettavissa:

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77007/AnnalesB350Karna.pdf?sequence=3>.

Luettu 10.11.2017.

Martin, Denise & Squires, Peter & Stephen, Dawn E. 2011. Crime, anti-social behaviour and schools – key themes. Teoksessa Hayden, Carol & Martin, Denise (toim.) 2011: Crime, anti-social behaviour and schools, Basingstoke: Palgrave Macmillan., 1-16.

Martin, Denise & Chatwin Caroline & Porteous, David 2011: Risky places' - young people's experiences of crime and victimisation at school and in the community. Teoksessa Hayden, Carol & Martin, Denise (toim.) 2011: Crime, anti-social behaviour and schools, Basingstoke: Palgrave Macmillan., 101-118.

McCoy-Semandle, Lynn 2013: Bullying. Teoksessa Dunlap, E. Scott (toim.) 2013: The comprehensive handbook of school safety. Boca Raton, CRC Press., 43-58.

Mills, Martin 2012: Schools, Violence, Masculinities and Privilege. Teoksessa Saltmarsh, Sue & Robinson, Kerry & Davies, Cristyn (toim.) 2012: Rethinking school violence: theory, gender, context. Basingstoke: Palgrave Macmillan., 94-110.

Mäkinieniemi, Laura 2012: Räsänen: Syrjäytyminen uhka turvallisuudelle. Uutisartikkeli.

Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-5060362>. Luettu 7.11.2017.

Mäntylä, Niina & Kivelä, Jonna & Ollila, Seija & Perttola, Laura 2013: Pelastakaa koulukiusattu! – koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. Kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu 70. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy. Luettavissa: <http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2070.pdf>. Luettu 21.11.2017.

Opetushallitus 2018: Kurinpitokeinot ja turvaamistoimenpiteet perusopetuksessa. Verkkosivu. Luettavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/koululainsaadannon_soveltaminen/kurinpitokeinot_ja_turvaamistoimenpiteet_perusopetuksessa#kasvatuskeskustelu. Luettu 6.5.2018.

Robinson, Kerry H. & Davies, Cristyn & Saltmarsh, Sue 2012: Conclusions: Rethinking school violence: implications for theory, policy and practice. Teoksessa Saltmarsh, Sue & Robinson, Kerry & Davies, Cristyn (toim.) 2012: Rethinking school violence: theory, gender, context. Basingstoke: Palgrave Macmillan., 184-194.

Sisäministeriön julkaisu 15/2017: Hyvä elämä – turvallinen arki valtioneuvoston periaatepäätös sisäisen turvallisuuden strategiasta 5.10.2017. Helsinki: Lönnberg Print & Promo. Luettavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80782/sisaisen-turvallisuuden-strategia-verkkoversio.pdf?sequence=4> Luettu 7.11.2017.

Smith, Peter K. 2016: Research on bullying in schools in European countries. Teoksessa Smith, Peter K. & Kwak, Keumjoo & Toda, Yuichi (toim.) 2016: School bullying in different cultures: Eastern and Western perspectives. Cambridge: Cambridge University Press., 3-29.

Smith, Peter K. & Kwak, Keumjoo & Toda, Yuichi 2016: Reflections on bullying in eastern and western perspectives. Teoksessa Smith, Peter K. & Kwak, Keumjoo & Toda, Yuichi (toim.) 2016: School bullying in different cultures: Eastern and Western perspectives. Cambridge: Cambridge University Press., 399-419.

Suomen poliisijärjestöjen liitto 2012: Rikosten ennalta estämiseen ei ole rahaa. Tiedote. Luettavissa: http://www.spjl.fi/files/1547/Rikosten_ennalta_estamiseen_ei_ole_rahaa_19032012.pdf. Luettu: 1.5.2018

Teittinen, Paavo & Manner, Maria 2017: Päivi Nerg: Syrjäytyneet suomalaiset ovat suurin turvallisuusuhka – Islamistien propaganda on ”pelottavan tehokasta”. Uutisartikkeli. Luettavissa: <https://www.hs.fi/paivanlehti/04092017/art-2000005352259.html>. Luettu 7.11.2017.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011: Koulukiusaaminen ja -väkivalta. Verkkosivu. Luettavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/koulutus/sukupuoli-koulun-arjessa/koulukiusaaminen-ja-vakivalta>. Luettu 7.11.2017.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa – Helsinki 2013. Luettavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu: 12.4.2018.

UNESCO 2017: School violence and bullying – Global status report 2017. Raportti. Luettavissa: <https://www.schooleducationgateway.eu/fi/pub/resources/publications/school-violence-and-bullying-.htm>. Luettu 10.11.2017.

U.S. Department of Health and Human Services 2001: Youth violence: a report of the surgeon general. Rockville, Office of the Surgeon General. Luettavissa: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20669522>. Luettu 10.11.2017.

Vainik, Anne-Lie 2017: Polisanmålningar i grundskolan. Linnéuniversitetet. Institutionen för socialt arbete. Akademisk avhandling. Luettavissa: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-61396>. Luettu 10.11.2017.

Verso-ohjelma 2018: Verso-ohjelma. Verkkosivu. Luettavissa: <http://www.ssf-fm.com/vertaissovittelu/index.php?id=VERSO-OHJELMA>. Luettu 6.5.2018.

Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007: Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Toiminnan tarkastuskertomus.

Luettavissa:https://www.vtv.fi/files/113/1462007_Nuorten_syrjaytymisen_ehkaisy_NETTI.pdf. Luettu: 30.11.2017.

LIITTEET

LIITE 1

Hei!

Olen Viivi Keikkala ja suoritan Poliisiammattikorkeakoulussa poliisin (AMK) perustutkintoa. Teen opinnäytetyötä yläkoulujen kouluväkivaltatapausten selvittämisen toimintamalleista. Työni tavoitteena on kuvata käytännön tasolla yläkoulujen toimintamalleja tilanteissa, joissa oppilas kohdistaa toista oppilasta tai koulun henkilökuntaa kohtaan (henkistä/fyysistä) väkivaltaa. Olen pyrkinyt valitsemaan työtäni varten erikokoisia ja erityyppisiä yläkouluja ympäri Suomen.

Kyysisinkin nyt alustavasti, olisiko Sinulla aikaa/kiinnostusta osallistua haastatteluun opinnäytetyöni puitteissa? Haastattelu sijoittuisi tammi-helmikuulle. Tarvitsen vielä kaupungin koulutoimenjohdolta tutkimusluvan haastatteluiden toteuttamiseen. Tutkimuslupaa hakiessa tulee kuitenkin olla jo mahdolliset haastateltavat valittuina, siksi olen näin etupainotteisesti kouluihin yhteydessä.

Sähköpostini liitteenä on työni tutkimussuunnitelma. Työni ohjaaja on ylikomisario Matti Hänti (yhteystiedot).

Vastaa mielelläni mahdollisiin kysymyksiisi opinnäytetyöhöni liittyen.

Rauhallista joulunaikaa toivottaen,

Viivi Keikkala

(yhteystiedot)

LIITE 2

Ennakkokysely haastattelua varten

Opinnäytetyö / Poliisiammattikorkeakoulu

Kevät 2018

Viivi Keikkala

KOULU A

1. Paljonko koulussanne on oppilaita yläkoulun puolella?
2. Paljonko koulussanne on henkilöstöä?
3. Onko koulussanne ilmennyt oppilaiden toteuttamaa väkivaltaa toisia oppilaita ja/tai koulun henkilökuntaan kohtaan? Jos on, niin minkälaisia määriä viime vuosien aikana?
4. Minkä ikäisiä väkivaltaisesti käyttäytyneet oppilaat ovat?
5. Minkälaisia eroja on väkivallantekojen määrissä eri sukupuolten välillä?
6. Tilastoidaanko yläkoulussanne kouluväkivaltatapauksia? Jos tilastoidaan, niin miten?
7. Millä tavalla kouluväkivaltatapaukset tulevat henkilöstön tietoon?

LIITE 3

Teemahaastattelurunko

Väkivallan tyypit ja tilanteiden erityispiirteet

Toimintamallit kouluväkivaltatilanteita selvitetessä

Tapahtumien seuranta

Toiminnan kehittäminen

VÄKIVALLAN TYYPIT JA TILANTEIDEN ERITYISPIIRTEET

- Minkälaisia väkivallantekoja on ilmennyt?
- Minkälaisiin ajankohtiin väkivallanteot keskittyvät? (lukukausi, viikonpäivät, kellonajat)
- Minkälaisia eroja eri luokkien välillä on väkivaltatapausten määrissä?
- Ovatko väkivallanteot yleensä pääosin muutaman oppilaan toteuttamia vai onko kyseessä useimmiten ns. "uusi" tekijä?
- Millä tavalla koulussanne on järjestetty välituntivalvonta?

TOIMINTAMALLIT KOULUVÄKIVALTATILANTEITA SELVITETTÄESSÄ

- Kun kouluväkivaltaa ilmentyy oppilaiden välillä, millä tavoin koulun henkilökunta tilanteeseen puuttuu? Selitä prosessi.
- Jos tekijöitä on useampia, millä tavalla toimintamalli muuttuu?
- Minkälainen kouluväkivaltatilanteen selvittämisen toimintamalli on, kun oppilas kohdistaa koulun henkilökuntaa kohtaan väkivaltaa?
- Minkälainen rooli poliisilla on näkemyksenne mukaan kouluväkivaltatapauksissa koulullanne?
- Minkälainen rooli sosiaaliviranomaisilla on näkemyksenne mukaan kouluväkivaltatapauksissa koulullanne?
- Onko selvittämisen prosesseissa mukana kolmannen sektorin toimijoita tai muiden alojen toimijoita? Keitä nämä ovat?
- Millä tavalla koulun muu henkilöstö (esim. koulukuraattori, opinto-ohjaaja, koulupsykologi) on mukana väkivaltatilanteen selvittämisen prosessissa?

- Käytetäänkö väkivaltatilanteiden purkuprosessissa vertaistoimintoja tai muita tunnettuja kiistatilanteiden käsittelymalleja?

TAPAHTUMIEN SEURANTA

- Mitä tapahtuu sen jälkeen, kun akuutti tilanne on käsitelty?
- Seurataanko tilannetta jotenkin? Toteutetaanko pidempiaikaista seurantaa?
- Entä jos saman oppilaan kohdalla väkivaltainen käyttäytyminen jatkuu?
- Millä tavalla kouluväkivallanteoista tiedotetaan muita oppilaita, koulun henkilökuntaa ja vanhempia?

TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

- Koulutetaanko henkilöstöä jotenkin asiaan liittyen?
- Minkä koet erityisen onnistuneeksi tavaksi kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen toimintamallissa?
- Miten kouluväkivaltatilanteiden selvittämisen toimintamallia voisi kehittää?
- Mikä on mielestäsi tärkein huomioitava asia tässä teemassa?